دنجات اوکامیابی لیاره

دعلم او فلسفی له پلوه !

Download from:aghalibrary.com

دوکتورمحمد سعید « سعید افغاني »

مهتمم : امین الدین سعیدی «سعید افغانی »

دوهم چاپ

دحق د لاري کلتوري مرکز

جرمني – د ۱۳۹۵ هجري شمسي کال د حمل – وری میاشت

۲۰۱۷ زیږدیزکال د اپریل میاشت (©)

Download from:aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحيم

سریزه

الحمد لله و کفی و الصلوة والسلام علی عباده الذین اصطفی اما بعد:

گرانو ورونو ،خویندواوعزیزانو زه محمد سعید « سعید افغانی» د مولنا عبد المجید «صافی » ځوی دافغانستان د مشرقي د لغمان د عمرزایو په علاقه کې د خیر آباد په کلي کښې ځیږیدلی اوسیدونکی یم.

زه پدی پوهیږم چه تاسو په ما ډیر حقوق لری او خپل مسئوولیت ترپوی اندازی پیژنم.

زه مقریم ما په خپل حیات کښې داسي یوڅه خدمت ونه کړای شو چه هغه د ستاسو د حقوقو د اداء په حساب کې متناسب وشمېرل شي.

هو: زه مقریم چه قاصر یم مگر په دې فکر کښې اوس دی پړاو او مرحلې ته رسیدلای یم چه قلم را اخلم د حکمت، اخلاقو او علومود تأریخ د موثوقو کتابو مطالعی څخه وروسته د فکر او تعقل ځېنې څه لیکم او په ضمن کښې یو څه خپلې تجربې او معلومات او ارزونې هم پری زیاتوم اودرسره شریکوم.

زه پدې کتاب کښې غواړم چه د روحي او نفسي مهمو امراضوعلاج او اجتماعي لیاربښونې راټولې کړم. د دې امراضو علل او مناشي پیدا او بیا د هغی په مناسبت د مرض معالجه وښیم مقصد مې په کښې همغه دی چه گوندې که یو څه په خدمت کښې حساب شي. که څه هم په هر شي کښې ښه نیت د ثواب موجب گرځي، او د نیت برابرول گران کار دی لیکن زه د قادر او مقتدر ذات ځېنې ددې التماس کوم چه د کتاب د ښه والی په آثر زما په نیت کښې څه غل او غش که وي په خپل فضل او کرم ئې سره د نورو ټولو گناهونو عفوه کړي.

هیله لرم چه د دې کتاب په واسطی د ټول بشر او علی الخصوص افغانستان ته زیات خیرونه ورسوي او د ملت په کته ئی تمام کړي.

زه پدی وسیله دالله پاک ځېنی داهم غواړم او استدعا لرم چه قول مو دعمل سره برابر ، پوهان مود نا پوهان مربي اونا پوهانو مود پوهانو مطیع او فرمان قبلونکي وکرځوي. او په ښه کار او عمل مود دنیا او د آخرت دسعادت لو یو مراتبو ته ورسوي.

آمین یارب العلمین

الهي: ته مو په دغه خیر کار کی کامیاب اوموافق او زموږ د ژوند روانه قافله پوره تر مطلبه ورسوې.

دکتور محمد سعید « سعید افغاني»

Download from:aghalibrary.com

د بشر سعادت په څه کې دی؟

ګران لوستونکي به د دې پوښتنې د ځواب د پاره هريو ځانله څه په خيال کښې لري.

هو: د پوهانو فکر يو وخت داسې مرتبې ته رسيږي چه واړه واړه شيانو ته اهميت نه ورکوي او په تدريجي صورت سره د کور ځينې کلي ته اود کلي ځينې قرئې ته اود قرئې ځينې علاقې ته او د علاقې ځينی سمت ته اود سمت ځينې مملکت او وطن ته اود وطن ځينې نړی او دنيا ته د فکر وړانګې او پلوشې خپروي او د دنيا اصلاح، اتحاد، ترقي او آرامي د نظر لاندې راولي. دارنګه افکار د هغو اشخاصو په نصيب کيږي کوم چه د دوی اصلاحي سير او حرکت ځينې د ښې تربيې په مرسته مخ په انسانيت روان وي.

په ياد لرئ کوم هغه وطن ،ټولنه او جامعه چه هلته پوهان خپل مسئوليت پيژني په داسې ټولنه، جامعه او وطن کښې خلک ډير د روښانه احساساتو خاوندان وي، دعمل اوعامل اساس او بنياد ئې او د حيات او ژوند ثانئ او دقيقې ئې ټول داصلاحي افکارو او د بشرد سعادت د تارونو ځينې پوده او تنسته سازوي.

شک نه شته چه که نن په دنيا کې له يوې خوا سخت زور او ظلم د سياست په طلسمي پرده کښې رنګا رنګ چلونه او چا نسونه روان دي ليکن له بلې خوا آه او فريادونه شته او د بشر د حقوقو او د آزادی، آرامۍ او سعادت د پاره ئې خبرې اترې اوريدل کيږي.

که څه هم په زړونو کښې به هر څه وي او افکار به د حرص به مرض عليل وي، ليکن حقيقت دا دی چه ځينې خلک د بشر د سعادت آوازونه هم پورته کوي او داهم ده چه په دې آوازونو کښې د دنيا مصلح سياسيون تبصرې کوي او په تبصرو سره پوشيده او مرموزه اسرار او اعراض کشفوي او وائي چه په دا خبرې کښې دا مقصد دی او په دا کښې دا. بايد ووايم چه نن په دنيا کښې له يوې خوا سخت روحي امراض او اجتماعی مفاسد ليدل کيږي او له بلې خوا د پوهانو هلې او ځلې قابل ترحم معلوميږي.

بيا هم نا اميدي په کار نده او دومره بايد مأيوسه نشو چه د بشر د سعادت د پاره به هيڅ نکړو او دا ځکه چه قدرت د هر انسان به خټه او سرشت کښې متضادې قواوې تخليق کړې دي.

هو! بخل، حسد، حرص، کينه ، ظلم، تعدي، غدر، خيانت او داسې نور علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي، او سياسي مفاسد او خطاوې که د حضرت انسان ځينې ترشح او بروز کوي، لکن رښتيا خبره داده چه په همدا انسان کښې دا ځواک، قوت، طاقت او صفت هم شته چه د عاجزانو سره مرسته کوي او دخپل لاس کټه او حاصل د خلکو په رفاه او آسايش کښې مصرفوي او د خلکو د خطاوو ځينی عفوه لري او دعفوې ځينې وروسته بيا په صاف زړه محبت او خدمت کوي.

همدا انسان دی چه د انسان د پاره ئې علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي او سياسي ليارې او پانګې پيدا کړي او د تمدن او د اجتماع په برکت ئې انسان د وحشت او بربريت ځينې خلاص او په علمي، فني، زراعتي او اقتصادي چار و سره ئې د حيات په مستريحو مراحلو او مراتبو پوه او خبر کړو.

مقصد دا چه که څه هم په انسان کښې منفي قواوې شته او دا منفي قواوې کله شدت او غليان

Download from:aghalibrary.com

لري او د دنيا هوا تاريكوي، ليکن د انسان سره لکه چه مخکې مو وويلې، دا قوت او طاقت هم شته چه د مثبتو قواو په برکت د حيات فضاء صافوي او د بشر د سعادت د پاره خدمت کوي.

زما په عقيده چې دبشر حقيقي سعادت به هلته حاصل شي چې ماديت او روحانيت تعادلي رنګ قبول کړي.

ځکه دا فکر غلطه دی چې دنيا يوازې د ماديت په اساس قائمه ده او هرڅه به په همدې کښې دي چه مادي شيان لوړ شي. همدا رنګه دا هم صحيح نه ده چه په د نيا کښې به يوازې روحانيت د حيات اساس وي نه بلکه بايد دا دواړه په تعادل سره صورت او اساس پيدا کړي.

نو پدې اساس د دنيا پوهان دې د ماديت او روحانيت د تعادل د پاره خدمت وکړي او د روحي او نفسي مهمو امراضو دې په ښه شان سره علاج او اجتماعي لياربنوني وکړي.

د قهر او غضب علاج:

ځنکه چه ليدل کيږي د دنيا اکثرې بې نظمی د قهر او غصې اثرات دي. نو ځکه د هرڅه نه اول د قهر او غصې اساسي چاره په کارده.

قهر او غضب يو داسی نفساني کيفيت او مرض دی چه په داسې وقت کښې روح او د بدن حيواني قواوې له دننه وجود ځينې بيرون خوا ته دوتلو حرکت او فعاليت او جديت کوي او د دې رنځ او مرض سبب او علت د هغه انتقام اخستلو حس دې چه په مغز و کښې د کومې موجبې له اثره پيدا شوای دی او کله چه دا قسم حرکت او فعاليت زيات قوت او شدت مونده کړي نو پداسې وخت کښې دماغ او عصاب چه د نفساني روح د تک او راتک ځای دی ديو تاريک او مظلم دود ځينې ډک شي او د دغه دود دتاريکۍ له امله د عقل نور په پرده کښې واقع شي ترڅو د فعاليت او ليارښووني ځينې ولويږي. بايد ووايو چه د غضب د آخرې مرحلې علاج مشکل ښکاري ځکه که هر څومره نصيحت او منت وشي هغو مره د غضب اور په اشتعال او لمبو راځي مګر دومره کيدلای شي که غضب ناک سړی په دا وخت کښې خپلې وضعی ته تغير ورکړي يعني ناستې ځينې ولاړې ته او د ولاړې ځينې ناستې خواته انتقال وکړي نو د غضب شدت اوتيزی به يی څه لږشي.

وايي:

که دغضب په وخت کښې سړی يخې اوبه وسکي او يا ويده شي غضب به ئې تخفيف پيدا کړي.

دا بايد په يادولرو چه مزاجونه د غضب په وخت کښې په څلور ډوله دي.

1- ځينی مزاجونه کبريتي صفت لري چه د لږ څه واقعې په اثر اور اخلي.

2- ځينې بيا د وچ لرګيو په شاني په اشتعال کښې د کبريت ځينې بطي وي.

3- ځينې د غوړيو غوندې چه اول اور نه اخلي او که اخلي نو بيا لمبې وهي.

4- ځينې خلک بيا په ډيرې سختۍ قار کيږي او چه په قار شي نوبيا بالکل انفلاق کوي.

همدا وجه ده چه د غضب د څلورم قسم ځينې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم خلک ويرولي

Download from:aghalibrary.com

دي. فرما يي « اياكم و غضب الحليم » دحليم سړي د قهر ځېني وويرېږي.
په حديث شريف کښې راغلي چه بنی آدمان په غضب کښې څلور طبقې دي.
1- ځغرده په قارېږي او ځغرده د قهر ځېني کرځي.
2- وروسته په قارېږي او ځغرده منحرف کيږي.
3- وروسته په قارېږي او وروسته د قهر ځېني اوړي.
4- ځغرده په قارېږي او ډير وروسته د قار ځېني خلاصيږي.
بهتر خلک هغه کسان دي چه د دوهم قسم ځېني وي او بد ترين د خلکو هغه خلک دي چه د آخر قسم ځېني وي.

امام غزالي رحمت الله عليه فرمايي:

د دی له امله چه غضب داعتدال دحد ځېني سړی باسي نوځکه د قدرت خاوند ته په کار ده چه غضب په وخت کي دي په چا د عقوبت او امر نه صادروي. او داځکه نه چه د غضب په اثر د عدالت د اندازی ځېني تجاوز وکړي همداوجه وه چه اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب (رض) يو ورځی يو مست په مسکراتو نيشه سړی وليد. وې غوښتل چه په درو ئې ووهي مگر هغه چه دا وضعيت حس کړو نو په کنځلو ئې پيل وکړه همغه وه چه حضرت عمر فاروق (رض) ورته سزا ورنه کړه. وې ويلې زه ده په قهر او غضب راوستلم نو که په درو ئې ووهم، احتمال لري چه د قهر او غضب له امله به ئې ووهم، نه د خدای لپاره.
يو ورځ کوم مجرم سړي د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمت الله عليه په حضور د بې ادبی په قواره خبرې وکړې. عمر بن عبدالعزيز وويلې که په قهر کړای دي نه وای، نو په عقاب کړاې به مې وې.
اوس به رايشو ديته چه غضب او قهر د اسبابو او عللو له مخو تحليل کړو ترڅو د هرسبب په مناسبت علاج و اصلاحات وشي.

ځنکه چه ليدل کيږي د غضب اسباب لس دي:

(١) خپل ځان ليدل
(٢) فخر کول
(٣) په خبرو کښې تيزي
(۴) په خبره کښې ټينګيدل او مخالفت
(۵) ټوکې
(۶) تکبر
(٧) استهزاء او پر بل خندل
(٨) غدر او خيانت
(٩) دانتقام په صورت کښې ظلم کول
(١٠) بنو شيا نو پسې افراطي هڅه.
او کوم هغه عواقب چه د غضب څخه وروسته پيدا کيږي اوه دي.
(1) پښيماني

Download from:aghalibrary.com

(۲) د انتقام او بدلي اخستلو ځيني ويره چه يا به ئي په دنيا اخلي او يا به ئي په آخرت کښي
(۳) د دوستانو دښمني
(۴) د اراذلو استهزاء
(۵) د دښمنانو خوښي
(۶) د قهر ځيني وروسته د مزاج تغير
(۷) د غضب په حالت کښي درد او تکليف

حقيقت دا دی چه غضب د يو ساعت ليونتوب دی.

حکماء وائي د غضب ناکو خلکو مزاج د اعتدال ځني زيات حرارت خوا ته مايل وي او که دا قسم مزاج دوام وکړي نو يو قسم جنون ترې پيښيږي چه هغه ته د اطباء و په اصطلاح کښي **سبعي** (د درنده ګانو) جنون وائي.
حضرت علي کرم الله وجهه فرمائي تيزي (يعني غضب) د جنون له اقسامو ځيني ده که غضب ناکه سړی پښيمانه نه شي حتماً به دا جنون محکم شوای وي او د زيات غضب په اثر داسي هم کيږي چه کله روح د انقباض په اثر باندې سخت حرکت کوي او پدې اثر احتمال لري زړه چه د حيواني روح منبع دی خالي پاتې شي او کوم هغه روح چه زړه ځيني اعضاو ته رسيږي او په هغه سره د انسان نورم راځي، قطع کيږي او داسي هم کله کيږي چه د غضب د حرارت به اثر د روح جوهر سوزي او يو ناڅاپه سړی مري.
او کله داسي هم کيږي چه کوم هغه اخلاطه چه د بدن د قوام د پاره زيات ضرورت لري وسوزي او رديه امراض ترينه پيداشي او دوخت په تيريدو دهلاکت موجب ګرځي.
بايد ومنو چه د غضب مرض سخت مرض دی نو ځکه کله چه حضرت ابو هريره رضی الله تعالی عنه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ځيني د نصيحت غوښتنه وکړه:
رسول صلی الله عليه وسلم په درې واری وويل چه د غضب ځيني ځان وساتي.
د صحابه وځيني يو د حضرت محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم حضور ته راغی، پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی:
رسول صلی الله عليه وسلم ورته په ځواب کښي و فرمايل چه دين ښه خوی دی. دا سړي بيا د رسول الله صلی الله وسلم ښي خواته راغی او همدا پوښتنه ئي وکړه. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ورته همدا ځواب وويلې. په بل کرت دی د رسول صلی الله عليه وسلم د چپ پلوه راغی او همدا پوشتنه وکړه او همدا جواب ئي واوريد.
په څلورم کرته د رسول صلی الله عليه وسلم د وروسته ځيني راغی او پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی؟ رسول صلی الله عليه وسلم مخ ور وا ړولو او وې ويلې نه پوهيږي؟ دين دا دی چه په غضب او قهر نه شي.
په قرآن پاک کښي راغلي: **« والکاظمين الغيظو العافين عن الناس »** د خلکونه غضب علاج لکه د نورو امراضو په شاني د اسبابو په دفع کولو او محوه کولو راځي نوځکه دا دی چه مونږ لاندې ډول د مخکينيو لسو اسبابو په قلع او قمع کښي په ښکاره او واضح ډول بيان ته ادامه ورکوو.

Download from:aghalibrary.com

1 - كه غضب د خپل ځان د ليدلو ځني وي يعني دا چه سړيته خپل ځان مجمع د فضائلو ښكاره شي او د نور چا اوصاف او محا مد ئي « نيک خصلتونه » هيڅ په نظر ورنه شي نو علامه به ئي دا وي چه دا رنګ خلک په خپل ځان په ماحول کښي مستغرق وي او چه لږ څوک د ده رضا ځينى تخلف وكړي په قهر او غضب كيږي به.
ددا ډول او قسم روحي مرض د پاره پوهانو په دا ډول علاج ښودلاى دى. دا رنګه خلک دې لطفاً زغرده خپلو معائبو او نواقصو ته ځيرشي او لږ دا په فكر كښي راولي چي هيڅوک د نواقصو ځني خالي نه دي او انسان د نقصان ځينې مخلص نه لري. او هميش دې دا په فکر کښي راولي چه حکيم حقيقي يو زره د موجودا تو ځينې بې د کومي فائدې نه دي پيدا کړي او دا هر موجود چه مونږ ئي ګورود حکمت له امله پيدا شوي نو په دا وخت کښي به سړي ته دا په فكر كښي ورشي چه په هر موجود كښي يو كمال او حكمت شته دى چه په نورو کښي به شايد نوى. اويا به په نورونه پوره كيږي. هو د عالم په نظام کښي هر موجود د موجوداتو دخل لري.
٢- كه غضب او قهر د فخر كولو ځينې پيدا شوي وي يعني دا چي سړى په خپل ځان باندې فخر كوى او ددې فخر سره چه څوک مصادم وكني نود غضب مواد ئي په جوش راشي په داسي وخت بايد د ارنګه فكر وكړاى شي چه پر دنيا فخر كول خو يا د مال او يا دجمال او ياد نسب او يا د جاه له امله وي او په داسي شيانو باندى فخر كول دعاقل او پوه سړي او انسان كار ندى ځكه چه مال نن شته او سبا نشته او هرڅوک ئي لري. جمال اوښايست خوهم باقى او دايم ندى ملكه د مزاج په بد ليدو او د مرض په عارض سره ډير ښايسته رنګونه تور كودى ګرځي نسبت هم د فخر كولو لايق ندي ځكه:

هغه ناوى چه په ځان ښايسته نوي
څه په كار لري ښايست د مور اونيا

او كه يو څوک داسي جناب ته چه يواځي په پلار او نيكه نازيږي ووائي: آشنا دا صفت خو د ستا صفت ندى دا خودې دپلار او نيكه صفت دى، نه پوهيږم به په جواب كښي څه ووائي او كه فرضاً پلار او نيكه ئي حاضر شي او ووائي چه دا ځما صفت دى ستا صفت ندى، نو ځوى به څه وكړي؟ او كيږي چي د ده د پلار او نيكه همځولي دده د پلار او نيكه ځينې هم په ښه اوصافو كښي زيات وي نو عاقل او پوه سړى ته هيڅ دا نه ښايي چه د بل چا په صفت ونازيږي بلكه كه څوک واقعاً د فخر دعوه لري نو خپل ځان دې ښه كړي ځكه خپل لږ صفت د پلار او نيكه د ډير صفت نه زيات قيمت لري. يو عربي شاعر وايي:

انا افتخرتُ باباء معنوا سلفا + قلناصدقت ولكن بئسما ولد وا

كه ته په هغه پلرونو چه مخكي تيرشوي فخر كوې نو مونږ وايو چه رښتيا د ستا پلرونه ښه خلک وو لكن نا اهله يې ځيږ ولي دي.
حضرت رسول صلى الله عليه وسلم فرمايي« **لاتأتونى بانسابكم و أتونى اعمالكم** » ماته

په انسابو خپلو مه راځئ بلکه په اعمالو خپلو سره رایشئ. یعني زما په نزد د انسابو قیمت نشته بلکه داعمالو قیمت دي حضرت علی کرم الله وجهه په یو قطعه شعر سره فرمایي:

انا ابن نفسی وکنیتی ادبی + من عجم کنت او من العرب
آن الفتی من یقول ها اناذ + لیس الفتی من یقول کان ابی

وایي زه ځوی د خپل ځان یم او کنیه زما ادب دی. فرق نه کوي که د عربو ځینی یم او که عجمو او دا ځکه چه سړی هغه دی چه ووایي زه داسې او داسې یم. هو هغه سړی کامل ندی چه وایي پلار مې داسې او داسې.
حکایت دی چه د یونان کوم یو رئیس په یو غلام باندې فخر کولو غلام ورته وویلې چه که دا فخر دي ددې ښو کالیو د اغستلو له امله وي نو دا صفت خو د کالیو دی د ستا نه دی. او که په دا د سورلی چالاکو شیانو باندی فخر کوې دا صفت خو هم د ستا نشو او که په خپلو پلرو باندې نازیږې نو د صفت وړخو دې پلرونه شول نه ته. یعنې په خپله کوم صفت نلرې او په تاکې دا ټول صفتونه د بل چا دي او که پلرونه دی خپل صفتونه در نه واخلی په تا کی به څه پاتی شی؟
داوه د هغه چا علاج چه دفخر کولو په مرض مبتلا وی . او که سره د دی دکوم سړی په خپل ځان باندی
د فخر کولو عادت ځنی زړه نه صبریږی نو دا دی هم واوری:
(کس نه گوید که دوغ من ترش است) هو .
مشک آن است که خود ببوید + نه آنکه عطار گوید.
3- په خبرو کې تیزي لرل یعنې دا چه سړی په خبرو کښې د مقابل او مخاطب د حقوقو مراعات نه ساتي او چه د مخاطب له خوا نه په نه منلو سره مخامخ شي نو د قهر او غضب تیل یې اور اخلي.
4- په خبرو کښې ټینګیدل یعنې دا چه سړی په هره خبر کښی د لا نسلم په غونډئ ناست وي او لکه د ژرې غونډې به حق او ناحق نښتی وي او چه څوک یې ښه استقبال ونکړي نو یو وار په غصه او عصبانیت پیل وکړي. ددې دواړو اسبابو علاج دادی چه سړی دې باید په دا پوه شي چه دا ډول صفت او عادت د محبت او الفت سلسله قطع کولای شي او قطع کوي او د وحدت او اتفاق انحلال راولي دا دواړه خصلته د انتظام د عالم د پاره مضر دي او زیات مفاسد لري.
سړی د هر چاپه انظاروکې مستبد او سر زوری معرفي کوي او هیڅ کله به په خپل مطلب نه بریالی کیږي. سړی باید فکر وکړي چې خبرې او جنګ سره فرق لري او په خبرو کې مطابقت د مقتضی د حال سره ضروري ده. دغه خبره د پوهانو په نزد زیات قیمت لري.
هو خبره دا نده چې هر څه به سړی وایي خواه ومنل شوه او که نه هو هرڅه ځانته لیاره لري او هر څه دپاره صورت په کاردی دا بده نده چې سړی په خبرو کې کله بل ته ځان تسلیم کړي بلکه دا بده ده چې د خبرو ځنې خواشنی پیدا شي او بد تاثیروکړی.

5 - ټوقې کول يعني دا چې سړی په ټوقو او تقالو کې د حد څخه تجاوز وکړي او د ادب مراعات او روا او ناروا لحاظ ونه ساتي.
دا قِسم ټوقې بدې دي هو ټوقې چې په کې ناروا او تجاوز د اندازې څخه نوې بدې ندي.
ليکن داسی ټوقې چې سړی به په هيڅ شي بند او وازنوی بد عواقب لـری ډير کرته داسې پيښه شوې چې اول ټوقه وي بيا پټاقه شي او يو تر بله سره لاسونه واچوي او دښمني ترې جوړې شي زه په دا کی زيات تجربه لرم او ډير داسې وقايع مې ليدلي چې دبيځايه ټوقو په اثر د مرګ او خون خونی صحنه جوړه شوی ده او لا ترننه پورې يې روغه نده موندلې.
ښه دا نو ولې او په څه نو بايد دا لازمه ده چې سړی څه د خولې څخه کاږي د عقل او فکر په سندان يې داسې وټکوي چې غل او غش هيڅ په کې پاتې نه شي هو زړه ته هر څه راځي او په فکر هرڅه تيريږي لکن هر څه د ويلو نه وي او نه هر څه د خوښی وړکرځې.
ټوقه خو سړی د دی د پاره کوي چې خپله او بل پرې خوښ شي نه دا چې دی او بل پرې خفه او ملول شي. که د سړي په ټوقوکې غرض دا وي چې خپله خوله وينجه کړي. نو د ټوقو د پاره حاجت نشته زما ورته اجازه ده چې هميش دې خوله وينجه ونيسي.
او که ټوقو کې مقصد دا وې چې دبل اوځان خسته توب او خفکان پرې لرې کړي نوبايد د بل دحقوقو مراعات او لحاظ په خاطر کې ولري داسې څه د عقل او فکر په قوت او لطافت سره ووايي چې د درد دواء او خسته توب يې په خوښی بدل شي.
ټوقې او مسخرې فرق لري لکن ځيني خلک د ټوقو په دعوا د ټوقو څخه مسخرې جوړوي او په مجلس کې ځېنې خلک د مجلس د اشتراک ځېنې پښيمانه کړي او ديته ئې اماده کړي که د طاقت او حوصلې څخه پوره شي نو بالمثل جواب ووايي او يا لـړايي ترينه جوړه کړي او د خوند په شخوند بدل کاندي او يو دماتم اجتماع ترينه پيدا شي.
6 - تکبر يعني دا چې سړی په خوله ددې دعواء کوي چې زه د بل څخه زيات يم که څه هم په زړه کې ددې معتقد وی او که نه په ما بين د تکبر او ځان ليدلو کې (غضب) چې په اوله ماده کې تير شو فرق دادی چې په غضب کې سړی په دې عقيدې وی چه زه د بل څخه زيات يم او په تکبر کې دعوا وې که څه هم په زړه کې ددی عقيده ونه لري چې د بل څخه زيات يم د تکبر د دعواء مدعيان هرڅه غواړی چی د دوی په خوښه وشی نو چی يی طبعيت مراعات يی ونه شی بيا نو په غضب او قهر لاس پوری کړی. اولاً ځان هم ملامت نه حسابوي او بل که څه هم معصوم وی ملامت کنې او دی ته فکر نکوی چی شيطان کبر وکړو چی په لعنت شو.
هو کبر د الله جل جلاله او د غني ذات صفت دی او بنده چې سراسر محتاج او حيران او فقير لاس په دوعا او تمنا دی ورته نه ښايي چې تکبر وکړي او ځان د بـل ورور او عزيز څخه لوړ وکڼي او د شيطان په صفت موصوف شي. په حديث قدسی کې راغلي:
عن أبي هريرة قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم: «**الكبرياء ردائي ، والعظمة إزاري ، فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار**» (الحديث أصله في صحيح مسلم وأخرجه الإمام أحمد وأبو داود وابن ماجة وابن حبا نفي صحيحه وغيرهم صححه الألباني .

الله پاک فرمايي:

کبر يعني غنا او بې پروايي زما څادر دى او عظمت زما پرتوک يعني تاثير لاندې دي څوک چې زما سره دا دواړه صفتو کې مقابله وکړي خپل اورته به ئې داخل کړم.

توبه نعوذبالله، الله پاک دې سړي ته ددې دواړه صفتو څخه نجات ورکړي. په حديث شريف کې راغلي چې متکبر خلک به په ورځ د قيامت کې په صورت د وړو او ضعيفو ميږتنو جمع کيږي.

7- استهزاء او په بل خندل يعني دا چې سړيته د بل عزت په ذليله سترگه ښکاره شي او په مجلس کې د هغه په حضور او يا بالغياب مسخرې ور پورې کوي. دا صفت اکثره د هغه خلکو وظيفه ده چې خلک پرې خندوي او دا کار يو نوعه کمال خپل گڼي او هميش په دا وسيله سره غواړي چې د خلکو توجه ځانته جلب کړي چې د مقتدرو او دبداياڼو الطاف او پيرځوينه پرې وشي.

دا رنگه رذيل خوی له يوی خوا د بل خفکان موجب گرځي او له بلې خوا که مقابل ورته جواب ورکړي د ده دغضب او قهر عامل گرځي.

دا رنگ خلک بايد فکر وکړي چې داسې اخلاق د انسان صفت او کمال نه کرځي. سړی بايد چې په کمال او علم او فضل سره د خلکو په زړه کې ځان ځای کړي نه په مسخرو او استهزاء سره او په علم او فضل او کمال او کار سره خپل رزق او روزی حاصله کړي نه په دا قبيح صفت سره.

په حديث شريف کې راغلي چې په ورځ د قيامت کې به استهزاء کونکي دروازې د جنت ته وغوښتل شي کله چې دوی هلته ورمنډې کړي. دروازې به پرې وتړل شي، بيا به د بلی دروازې له خوا څخه وغوښتل شي، بيا چې هلته ورمنډې کړي، هغه به هم پرى وتړل شي په همدا قسم سره به په دوی په صورت د استهزاء عذاب نازليږي.

8 - غدر او خيانت يعني دا چې سړی د خلکو سره دغدر او چل او چانس ژوند کوي او په عهد او وعدې ولاړ نه وي غدر او خيانت که په هرڅه کې وي مذموم او قبيح صفت دی.

او په نزد د هيڅ عاقل ښه نه ښکاري. حضرت رسول اکرم صلی الله وسلم غدر او خيانت د **منافيقينو د اوصافو څخه گڼلی:**

فرمايي چې په ورځ د قيامت کې به غدر کونکي د پاره يو مخصوص بيرغ وي چې ددې موقف خلک به ددې بيرغ په اثر خائن او غادر پيژني.

9- ظلم کول د انتقام په صورت:

انتقام په درې قسمه دی:

يو هغه دی چې څوک د چا څوک مړکړي او ورثه د هغه دی په مقابل د جنايت کې مړکړي، دی قسم ته قصاص وايی. دوهم انتقام هغه دی چې يو سړی کومه بې ادبي وکړي او هغه بل سړی د بې ادبي په اثر دی مړکړي. ديته ظلم کول د انتقام په صورت کې وايي دا رنگ وضعيت چې سړی د حد څخه تجاوز وکړي بد دی.

د غضب او قهر سبب کرځي. سړی بايد اول دخلکو دگناهونو څخه عفوه وکړي او په دا وسيله د لويو اشخاصو په حساب کې ځان راولي.

حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی.« **وأحسن إلى من أساء إليك** » نیکي کوی د هغو اشخاصو سره چې دستاسو سره بدي کوي.

بدي را بدي سهل باشد جزاء + اگر مردي أحسن الى من اساء

په انتقام کې باید سړی ډیر دقت وکړي نه چې کوم بې ګناه سړی دل نشی او که بیاورته ښه معلومه شوه هلته بالمثل انتقام جائز لکن عفوه اولی ده په عفوه سره دښمن دوست کرځي او که مقابل عاقل وي دعفوې وضعیت ورته د انتقام نه سخت تمامیږي.
لکه چې یو عاقل سړي ویلي « **رحم الاعداء اشد من جفوه الا احباء** » رحم او عفوه د دښمنانو ته سخته تمامیږي د جفاء د دوستانو ځنې.
10- رغبت په طلب دنفائیسو مالونه کې دا چې د سړی محبوب او مطلوب همیش همدا وي چې کوم ښه شی او نادر مال چې چیرته وې ځما دې وي او که لري ئې نو محبت د هغه ئې دزړه ځنې چارپیروي. دا قسم صفت هم بد دی ځکه که چیرې داسې خلکو ته مطلو ب لاس ته نه ورځي او یا یې له لاسه ځنې ځي نو په غضب او قهر وی او چتې په چتې به خفه وي په صورت دوجود کې به د ساتنې په غم وي او په نه والی که به طلب او کشش په درد مبتلا وي. نو ځکه سړی باید چه هیڅ شي باندې زړه ونه تړي او نه هیڅ شی سوا د دین او ایمان او انسانیت او خدمت عامه ځنې د زړه د تړلو وړ وګڼي. حکایت دی چې کوم پاچا ته چا کومه بلوري قبه چې ډیر زیاته صفا وه او مهندسانو په کې د فن د اصولو سره سم ټول کمال ظاهر کړي وو. د تحفې په قسم را وړه دا قبه د پا چا ډیره خوښه شوه او زړه یې پرې ورکړه همیش به یې ددې په لیدلو خوښي کوله او په خپلو مخصوصه خزانه کې ئې ساتلې وه. تقدیر دا وکړه چې قبه تلف شوه او دعدم په میدان کې محوه، پاچا د دې واقعې د پیښیدو ځنې سخت په غم شو او همیش په فکر او سودا مبتلا شو که څه هم اراکینو د دولت به ښه نفیس جواهراولعلونه د ده په حضور کې راوړل لکن دده به پرې تسلي نه راتله او دقبې په یاد او غم کې اخر مجنون او لیونی شو او د مملکت انتظام او هستی او موجودیت ئې له لاسه لاړو داؤ د زړه ور کولو حال او په نفیسو شیانو باندی زړه بایلل چې نتیجه او اخردا شو. نو سړی باید چې په هر کار کې د اعتدال ځنې کار واخلي او په معتد له لیار روان شی هرچا که داعتدال په لباس ځان ملبس کړو او داعتدال ځنې ئې کارواخیست، صبر او حوصله او استقامت یې دلاس ځنې ورنکړه نو د غضب د مسمومو زهر ځنې به نجات مونده کړي. دا چې ځنې خلک وایي چې شدت او غضب د رجولیت او انسانیت بنسټ دی. دا هلته چه کوم شرعي او افتخاري سعادت که شدت او غضب ونکړي، محوه کیږي او بې دغضب او شدت ځنې په بلی لیاره د مقصد حصول متصور نوي. نو هلته حق دا دی که په غضب سره کار کیدلو ښه دی. حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:
دحلم، تحمل او حوصلې په صفت موصوف ؤو. په مقابل د شدائدو کښې به ئې حوصله او استقامت کولو ترڅو د کفارو له خوا په جنګ سره مجبور شوی ندی جنګ ئې ندی خوښ

کړی. فرمائيل به يې چې زړه ورترين او شجاع ترين دشجاعانو هغه شخص دی چې په حال د غضب کې د خپل نفس مالک وي.
رسول صلی الله عليه وسلم د يوې غـزا (تبوک) ځني وکرځيده، صحابه (رض الله تعالی عنهم اجمعين) ته يې و فرمايـل **« رجعنا من الجهاد الأصغر ، إلي الجهاد الأکبر »** وايي مونږ وکرځيدلو د وړوکي غزا ځني يعني د کفارو د مقابلې نه لويې غزا ته هغه د نفس سره غزا او مقابله ده.
د نفس غزا ته حضرت ځکه لويه غـزا ويلې چې نفس کله اصلاح شي نو هر څه اصلاح کيدونکي دي. همدا وجه ده چې رسول صلی الله عليه وسلم فرمايی **« اعدی عدوک نفسک التی بين جنبيک »** (دښمن ترين د دښمنانو د سړي نفس دی چې په ما بين د دواړو ډو دانسان کې ځای لري.)
ځني کم عقله خلک په عاجزو حيواناتو او مرغانو هم قاريږي او بلکه په بې روحه أشياءُ باندې هم ډير ليدل شوي چې په غضب راځي. لکه مثلاً چې پښه يې په لوټه او ډبره باندې ولږيږي نو په لوټه او ډبره باندې په قاريـږي. دا قسم خلکو ته به سړی څه وايي؟ دا رنګه اشخاص اکثره په ځورورو کې پيدا کيږي او په بې عقله او بې مغزه خلکو کې زيات ليدل شوي.
هـو: ماه نورمی فشاند و سگ بانگ ميزند + سگ را بپرس خشم توبا ماهتاب چيست؟
په ښځو او زړو او وړو او مريضانو کې هم دا رنګ اوصاف موندلی شی چې بې موجبه په قاريږي ،لکن هغی قابل المراعات دي.
حريص او بخيل ځني هم چې څه ضايع او مصرف شي چټي پټي قهر او غضب ورځي. لکن خدای دې ورته هدايت ورکړي.
خلص عواقب د غضب او قهردادي چې د بدن او وجود د پاره زهر قاتل د انسانيت او سړيتوب لپاره مضر دی. غضب او قهر د صداقت او اعتماد له يوی خوا پورته کوی او له بلی خوا د ندامت او پښيمانی موجب کرځی .
پوه خلک اغماض اکرام او عفوه د ځان سره لازمه او ملزمه کرځوي په تاريخ کې چې سړی د نوابغو خلکو په سوانحو او ژوندليک سترګې اچوي نو هلته په کې ضرور سړی د هغوی حلم او حوصله، صبر او استقامت په پوره پيمانې سره موندلای شي.
هو وايي کوم مجرم سړی د اسکندر په حضور راوستول شو، اسکندر په مقابل دده د جرم کې دعفوې ځني کار واخيستلو.
هو شايد دا به داسې ګناه او جرم وه چې د شخصيت د اسکندر پورې به يې تعلق درلود او يا به په عفوې سره دبل چا حقوق نه تلفيدل، مقصد دا چې اسکندر عفوه وکړه په دا مجلس کې دربارد يو معزيزينو ورته وويلې چې که ته زه وی، نو به مې مړکړی وه. اسکندر ورته په ځواب کې وويلې چې ته زه نه يم نو ځکه يې عفو کوم او نه يې مړکوم.

د زړه سوړ والی:

انسان ته د ژوندانه په مد او جزر کې رنګارنګ پيښې په مخ ورځي چې په دا پيښو کې سړی او تودی په يو قسم او بل قسم محروميتونه هم شته د فکر خرابي د اندامونو درد حياتي

مشکلات خلاف الغرض او توقع شیان دا ټول چې سره یوځای شي نو په ځینو انسانانو باندې د زړه د سوړوا لی مرض طاری کوي او دا هم د زړه د سوړوالی د مرض او رنځ په متعلق کې دحکماؤ لخوا تشخیص شوی.
کله چې ضعف د بدن د کومې موجبې له امله پیښ شي او برودت د بدن په قواو باندی استیلا پیدا کړي نو دا وخت هم د زړه سوړوالی پیدا کوي. د دې مرض د علاج د پاره د روحی او نفسي امراضو اطباؤ دا رنګ دوا تعین او تشخیص کړی.
وایی که د زړه د سوړ والی مرض د دینوی او حیاتی مشکلات له امله وی نو دعقل اومغز خلک دې یو وار د دنیا په تاریخ او د روز ګار په ګردش کوم چې په کې انسانان پّه مختلفو اقسامو ژوند کوي نظر واچوي نودا وخت به ورته معلومه شي چې په دنیا کې رنګارنګ ټیټ او جګ خلک دواړه لیدل کیږي.
څوک د جواري او وربشو د ډوډۍ په ارمان دي او پیوندی جا مې هم ورته نرسیږي او څوک په پولاو(پلو) او په وریښمینو جامو هم کبر لري.
وروسته د داسی معلوماتو ځنې هغه سړی د معقول فکر خاوند دی چې دزړه داطمینان د پاره واړه او ټیټ خلک د نظر لاندې نیسي او د کار او فعالیت د پاره دومره جدیت او سعیه کوي چې هیڅ کله خپل عزیز حیات په لهو او عبث نه تیر وي.
د ژوند او د حیات معنیٰ په حرکت او تپش کې ګوري او د سعادت امید په کار او عمل کې وینې.
مقصد دا چې پوهان د خپل زړه د سوړ والي د پاره په خپل معقول فکر سره علاج کوي او هیڅ کله دومره تأثر اومأیوسه نه کیږي چې د هر څه ځنې لاس واخلي او بې لاسه او پښو شي.
او که د زړه سوړ والی د وجود امراضو په اثر وي یعنې دا چې کله د بدن په عمارت ضعف طاري شي او د برودت تاثیرات دومره زیات شي چې اخر دسړي ځنی د زړه واک او طاقت سلب او د سوړوالی په مرض مبتلاء شي.
او په رنځو رنځو سترګو هرڅه ویني لیکن هیڅ نه کوي د داسې مرض او رنځ د پاره د مقوی شیانو خوراک لازم دي او د ګرمو ماکولاتو، ادویه او خوراک ورته په کار دی .
وایي یو وخت منصور بن نوح چې والي د خراسان وه په درد د مفاصلو اخته شو. د وطن اطباؤ که هرڅومره علاج کولو لکن فایده او نتیجه یې هیڅ نه ببنله آخر د مملکت پوهانو داسې مشوره وکړه چې محمد ذکریا (رازي) چې یو ښه پوه حکیم دی او زیات په طب کې مهارت لري ودي غوښتل شي چې د پاچا علاج وکړي.
همغه وه چې د دی مشهور نابغه حکیم پسی نفر ولیږل شو، او نفر یو دا مشهور طبیب د ځان سره روان کړلو کله چې د قلزم دریاب تر څنګه ورسیدلو نو حکیم صاحب د بحر ځنې ویریدلو او د کشتی د سپریدلو ځنې متنفرو او هیڅ یې دیته ځان نشو نیولی چې په کشتی کې دې سپورشي.
اخر ور سره نفر مجبور شول او د دې پوه حکیم لاس او پښې یې وتړلي او په کشتي کې واچولو او د بحر نه یې تیرکړ. کله چې د پاچا په حضور کې ورسیدلونو که دا د وخت لایق حکیم هر څومره تداوی وکړه او ښی مجربې نسخې یې د پاچا د علاج د پاره مستعملې کړې. هیڅ فایده او

ثمره يې ونه ښنله. اخر محمد ذكريا(رازی) منصور بن نوح ته وويلی چی كه هر څو می د ستا دبدن د صحت د پاره ډيرې ښې دوايي او عميق فكرونه او د طب تجربی په كار واچولی فايده يې ونكړه. اوس نو يوازې نفساني او روحاني علاج پاتی دی كه پری ښه شولی نو ښه بوی او كه نه سخته مأيوسی ده.
ورروسته د دې ځنې حكيم مخكې د ځان سره يو خط وليكلو او بيا يې امر و كړو چې حمام دې زيات گرم شي او په حمام كې دې نور هيڅوک نه وي او بيرون د حمام نه دې يو ښه چالاک آس وتړلی شي چې زه پاچا حمام ته بيايم د ده د امر په اثر حمام ښه گرم شو او حكيم صاحب پاچا د ځان سره حمام ته بوتللو. كله چې پاچا حمام ته داخل شو او دځان په پاک والی بوخت شو دا وخت حكيم صاحب يوه ښه تيره چوړكی ور پسی وښكله او مخامخ په پاچا ورغی هر څه يې چې په خولې ورتـلو بد او رد يې پاچا ته وويلی او وې ويلې چې دا تا ورته ويلي و چې زه دې په داسی ناوړه وضعيت سره د ستا حضور ته راوړی شم چې لاس او پښې يې را باندې وتړلې او په ډير حقيـرانه وضعيت سره په كشتې كې واچولی شوم اوس به نو زه د ستا سره گورم په والله كه دې ژوندی پريږدم او چيرته به را نه خلاصيـږې.
پاچا چې په دا قسم سختی خبرې واوريدلې او په دا قسم وضعيت يې مشاهده كړو ډيرخفه شو او د مرگ او ژوند صحنې سره يې ځان مخامخ وليدلو هـو دا وخت سخت وخت دی.
د سړی د بدن ټولې قواوې په هيجان راځي نو ځكه د پاچا هم د بدن قواوې د حمام او د قهر د حرارت په اثر سخت هيجان پيدا كړو او يو ناڅاپه د خپل ځای ځنې پاڅيدلو او سخت زيات د ويرې قهر ورغی دا وخت نو حكيم صاحب ځغرده د حمام ځنې بيرون شو او خط يې يو سړيته وركړ او ورته يی وويلې چې په موافق د دی خط سره به پاچا د حمام ځنې ځغرده را باسي او څه رنگه چې مي په خط كې ليكلي په هماغه قسم سره به يې علاج كوي دا يې وويلې او حكيم صاحب چالا كه په اس سپورشو او په يو قدم سره يې آس د ښار ځنې وويستلو او د منصور د پاچا يي ځنې و تښتيده كله چې پاچا د حمام ځنې په هماغه اصولو سره چې حكيم صاحب ليكلی و خارج كړل شو نو پاچا د وجع المفاصل د مرض ځنې صحت پيدا كړو او په روحي معالجې سره يې تداوي وشوه وروسته د صحت د كامل والی ځنې كه هر څو پاچا دا نابغه حكيم ته جوابونه وليـږل چې ته يو كرته راشه حكيم صاحب هيڅ حاضر نشو او په جواب كې ورته وليكل كه څه هم دستا د صحت په مصلحت به مې كومې سختې خبرې كړي وي لكن د پاچا دقهر ځنې وروسته د داسې وضعيت پيـښنو دی نه ډاډه كيدل غلطه ده ځكه چې پاچا سره قوت او طاقت شته او مخه نيول يې گران كار دی. زه نه غواړم چې د ستاسو حضورته درشم او دا ځكه نه چې د ستا په خيال كې يو ځل هغه زما له خوا بد او رد وگرځي او په كوم مشكل باندې مې ككړ كړي.
زما په عقيده چې رښتيا به حكيم صاحب د همدې واهمې له امله بيرته نوی ورغلی او دا ځكه چې داسې معلوميږي چې دحكيم صاحب وهمي قوت زيات ؤ.
همدا وجه وه چې د كشتی د سوريدلو ځنې لكه چې مخكې وويل شو هم ويريدولو.
اوس په راشو بيرته خپل اصلی مقصد ته چې د زړه د سوړ والی د مرض علاج دی دا مرض زيات بد عواقب لري ځكه هر څه د زړه په قوت او حرارت سره كيږي هو زړه رئيس د اعضاؤ

دی نو کله چې سوړ شي سړی هیڅ نه شي کولی او د غفلت دوران د بدن په هر عضوه باند ی طاری کیږی.

غفلت

که دې ډیر عمر په کار وي غفلت مه کړه
په ویده باندې سل کاله یو زمان دی
« رحمان بابا »

ربنتیا خبره دا ده چې غفلت د هغه او صافو څنې دی چې په انسان د ډیرو سختو مشکلاتو او پریشانیو سره مخامخ کوي.
پوه او کمال کار او عمل شهرت او اعتبار د دنیا او آخرت سعادت او اجتماعي او اخلاقي او ادبي او سیاسي نهضت دی. تولو ترقیاتو او افتخاراتو څنېې سړی یو قلم محروموي.
هو: کوم هغه اشخاص چې هرڅه څنې غافله وي که څه هم سا او روح په کې ښکته او پورته کیږي لیکن په واقع کې دمړو او یالیونو په حساب دی. څکه چې ژوند د حرکت نوم دی او ژوندی به همیش لاس او پښې خو څوی او په خپل صحیح فکر او تعقل به د حیاتي مشکلاتو سره لاس په گریوان او د خپلې جامعې او د وطن دکتې او فایدې د پاره په هڅه لري.
زمونږ دین او شریعت بشرته د سعی، کار او عمل، درس او رغبت ورکوي او دغفلت او څانله په کنج او صومعه کې کیناستلو او د وخت تیرولو څنې نهی او منع کوي. الله جل جلاله فرمایي « **لیس لا انسان الا ماسعی** »د انسان د سعادت، ترقي او تعالي د پاره هیڅ کوم سبب بې د سعی او زحمت کاللو څنې نشته دی.
ددې آیت کریمه په معنیٰ کې چې سړی دقت او تعمق کوي نو ددې مطلقې نفی څنې چې په کلمه (لیس) سره راغلی دا معلومیږي چې انسان به هیڅ رنگه افتخارات او نیک مرغی بې د سعی څنې په غفلت سره لاس ته نشي راوستلی او د حضرت انسان وظیفه هم داده چې د خپلو مشکلاتو دحل د پاره او د حیات د صحنې د لوړوالې او ښه توب له امله به د ژوندانه یو دقیقه اوثانیه بیکاره نه پریږدي.
هو د ژوندانه هر دقیقه او ثانیه د آلماسو څنې زیات قیمت لري او د ژوندانه هره کړی د اجتماعي خدمت د پاره مساعده ده او په کې کیدلی شي چې سړی خپل قلبی روابط دحق پرستی سره محکم کړي او ناجایزه اقتضاآتو سره په کې مجادله وکړي.
سړی باید خپل قیمتی وخت په لهو او عبث تیرنه کړي، څکه د ژوند هره لحظه چې تیره شوه نو لاړه بیرته نه معادیږی.
همدا وجه ده چې پوهان خپل قیمتي وقت ته زیات اهمیت ورکوي او په هیڅ ډول غفلت روا نه کنې. نن کوم هغه جوامع چې مخ په ترقی روا نی دي. دوی د ژوندانه په معنی او حقیقت پوه شوي او د غفلت سره سخته مجادله کوي او د تنزل اسباب او مبادی او دغفلت علل او مناشی پیژنی او پوهان یی د تنزل د مرض د تعیین او تشخیص د پاره کار کوي او ددې مهلک مرض د قلع او قمع د پاره مخ په وړاندی ځي.

هو نن د دنیا پوهان په غافلو اشخاصو کې د کار او عمل روح پوکوي او استعدادونو په تربیه او علم او پوهې سره ظهور او بروز راولي.
د غفلت د مجادلې په لړ کې د اسلام د تاریخ زریني پاڼې سرې ته د کار او عمل دوا په یاد وي او په کې د ترقي او تعالي د پاره غټ علت د غفلت سره مجادله ویني.
هو مسلمانانو به ایثار او قربانی د غفلت او جهل په مقابل کې کولی او په ژوندانه کې د دوی عالي مقصد همداوي چې خلک د حقیقت په رڼا منور کړي.
اوس به رایشو دیته چې غفلت څنګه پیدا کیږي؟ د دې دا ځواب دی چې دا مرض د عیاشی او ځان ځاني او د خدای پاک د هیرولو او په خپل ځان غره کیدلو څنې پیدا کیږي.
ځکه کوم هغه اشخاص چې له اندازې زیات عیاش شي او ټول فکر یې په خوړلو او اغوستلو او خوب کولو او د خپل استراحت په شا او خواکې مصروف وي او ددې غم نکوي چې خوړل او څکل او اغوستل او خوب او استراحت چې دوام او بقئ پیدا کوي. هلته چې په وطن کې څه وي او څه پیدا شي او په قوم او وطن او جامعه کې قوت او طاقت د ساتنې موجود شي او په محیط کې یو تر بله د نورو حیات او ژوند د ځان د حیات او ژوند دپاره علت او سبب وګڼي او که با لعکس په یوه جامعه او ټولنه کې خلک ټول په ځان مین او غره وي او هر چاته خپل عقل، فکر، کار، عمل، زور، قوت او طاقت د هر چا څنې ښه قوي او محکم ښکاره کیږي او نور مخلوق ورته حیوان او ځاروي معلوم شي نو دلته دا سړی د غفلت په یو طوفاني بحرکې ننوځي او دهلاکت سره مخامخ دی. که سړی سره دټولو اصلاحاتود خدای پاک څنې غافله شي نو معلومیږي چې دا شخص په واقع کې ښه سخت په غافلیدودی. هو خپل ځان تری هیر دی خپل خالق نه پیژني حقیقت دا دی چې یوه سړی باید د دې رنګ خلکو په جل او بل تیر نه وځي.
پوهان د خپلو تجربو او د تاریخي حقو، معلوماتو په اثر په پوره یقین او تیقن د داسې خلکو جل او بل چې د خدای پاک د عبادت څنې غافل دی د هلاک او خسران سره مخامخ ویني د غفلت سره به اساسی مجادله په څه شانې وشي.
د دې پوښتنې ځواب زما په عقیده دادی د غفلت سره اساسي مجادله په محکم عزم او پوره میړانې او په اخلاقي رنګ او د روحیاتو په پیژندنه او د جامعوی امراضو په تشخیص او د پوهانو په مرسته او کامل ثبات دا ټول چې د خدای پاک د ارادې سره یو ځای شي هلته نو سړی کولی شي چې په جامعه کې د حقیقي ژوند روح پو کړي او دغفلت سره اساسي مجادله وکړي.

دحیران والې علاج

کله چې سړی په حیاتي مشکلاتو اخته کیږي او د ژوندانه د پیچلو حقایقو سره مخ په مخ کیږي نو دا وخت په انسان باندې یو قسم حالت طاري کیږي چې هغه ته حیرت وایي.
لکه مثلآیو سړی په اقتصادي مشکلاتو اخته وي او د ژوندانه هلې او زلی ئې دا نشي کولې چې د خپل کور ضروري شیان پوره کړي دا وخت نو دا سړی چورت وهي چې څه وکړي.
آه رښتیا په داسې ابتر وخت کې سړی ترهوره شي او ځمکه ځای نه ورکوي او اسباب د

کارورته مهیا نه وي.
هو حقیقت دادی چې ډیرخلک کله چې د ژوندانه په مشکلاتو اخته شوي دي نو د دوی افکار دحیرت په طوفاني بحر کې د نجات وسایل نه مونده کوي. همدا وجه ده چې داسې افکار د سړی په روح باندې فشار راولي او د ژوندانه ګړۍ پرې ترخې تیریږي او خوف ددې په کې شته چې سړی سخت د مرض او جنون سره مخامخ شي.
ددې مرض او رنځ د علاج د پاره پوهان داسې فرمایي:
« په چا کې چې دحیرت د مرض مبادي پیدا شي هلته نو دا په کار ده چې یو ځلي حقیقت ته متوجه او په دا عقیدې شي چې صرف په فکر کولو څه نه کیږي تر څو د فکر سره کار او عمل ملګري ونه کړي.»
هو کله چې سړي ته د کار د اقدام دلایل متعارض ښکاره شول نو فکر دې وکړي چې ارجح یې کوم طرف ته دی چې په هماغه خوا لاړشي.
کله چې یې په منطقي دلایلو خپله او یا د یو پوه دوست په مشوره لیارې د نجات پیدا کړه نو په هماغه طرف ته دې د کار او عمل مخه کړي او په یو طرف دې پوره زور واچوی او په تقدیري پیښو دې هیڅ چورت هم نه خرا بوي او د ځان سره دې ووائي چې زما وظیفه خو کار او عمل دی او دا خو دادی چې د خپلې وسعې سره سم ئې کوم.
البته چې مثبته نتیجه نه ورکوي په دا کې به د پاک خدای حکمت وی زه به خپله وظیفه، کار اوعمل ته دوام ورکوم او په تقدیري پیښو به دومره فکر نه خرابوم، چې آخر د بدن او د وجود عمارت مې خراب او د مرګ او جنون سره مخامخ شم او دا ځکه چې الله پاک رازق او روزي ورکونکی او مشکل خلاصونکی دی، مقدر اجل په خپلې نیټې سره هرو مرو رسیږي چې ورنه د خلاصی مخلص نشته.
هو باید سړی په داسې وخت کې د ځان سره ووایي چې زه باید په خپل لاس ځان د حیرت په زهرو مسموم نه کړم. او خپل کار او عمل جدیت او فعالیت ته به دوام ورکوم.
زه باید څه وکړم؟
له کوم سړي ځنې لیاره د کار خطاء شوې وه په یو سخت مشکل باندې لټار او حیران وو چې څه وکړي. آخر یو پوه سړي ته یې مراجعه وکړه غوښته یې چې د هغه په مشورې او استشارې سره د خپل تګ لیاره معلومه کړي نو یې ورته وویلې چې په ما باندې داسې او داسې سخته راغلی هر څومره چې فکر وهم هیڅ نه شم معلومولی چې څه باید وکړم؟ غواړم چې ته را ته په خپل معقول فکر سره دا معلومه کړئ چې زه باید څه وکړم او دا ځکه چې زه پوهیږم چې ته پوهیږې تا سره تجربه شته عقل او منطق لرې ته که څه هم شاړ پاړ ښکارې او د عصر او زمانې په مود برابرنه یې بیا هم زه تا پیژنم چې ته څوک یې او تا سره څومره د کار او عقل استعداد شته؟ نو ځکه بیا هم عرض کوم او په ډیر احترام سره دستاسو د عالي فکر ځنې غواړم چې زه باید څه وکړم.
دا پوه فیلسوف وروسته ددې ځنې چې پوره یو ساعت فکر وهي او لاس په تندي مبني او کله نا کله ځمکه ګره وي او په غاښونو سره خپله ګوته چیچي مقصد دا چې وروسته د یو

پوره وخت ځني په دا ډول ځواب وايي:
ګرانه داسې مه وايه او دا پوښتنه مه کوه چې زه باید څه وکړم او دا ځکه چې دا کارته یوازې نه شي کولی که څه هم ته په یوه ښه لیاره روان ئې لیکن چې نور در سره نوي او څوک دې ملګري ونه کړي هیڅ نه شي کولی.
د پښتو متل دی « له یوه لاسه ټک نه وځي» نو ښه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې «زه باید څه وکړم؟ » او ته باید څه وکړي؟ او هغه باید څه وکړي؟
دا وخت نو که مادر ته دا دروښودلی شوه چې دا د ستا کار دی او دا زما، او هغه د هغه، او عمل مو پرې وکړو، بیا هر څه کیدلی شي او هر څه آسانه دي. په عالم اسباب کې نن خلکو داسې کارونه وکړل چې پرون هیچا دا منلی نه شوه.
هو: خلکو وکړل نه یوازی تا اوما، او هغه، دا ځکه چې قدرت نظام د عالم په اجتماع سره جوړ کړي او په همدا اجتماع سره به چلیږي.
کوم هغه جوامع او ټولنې چې څومره د اجتماع په اسرارو پوهیدلی نو هغومره د کار په شواخون پوهیږي او د نن مشکلات به يې سبا آسانه وی او سبا به یې بل سبا.
نوای زما زړګیه ! ته په دا مه خفه کیږه چې تا دا ونه کړی شو او په دا سودا کې یې چې د ناکامی علت مې دادی چه زه د کولو لیاره نه پیژنم.
نه ته د کولو لیاره پیژنئ او تا سره د کولو آرزو هم شته.
لیکن دومره ده چې ته غواړې چې په یو سربانديې هر څه وکړې.
نه ته داسې کوه چې د پوهانو په مرسته کار ته اقدام وکړه او په پوره اعتماد سره د کار باکفایتو خلکو ځني کار واخله بیا به نو درته معلومه شي چې کار کیږي او که نه ته به په خپله په دا پوه شي چې هر څه کیدونکي دي او هر څه کیږي لیکن په دا قسم او د اجتماع په برکت.
داؤ د زه باید څه وکړم؟ ځواب: چې د معقول او تجربه لرونکي فکر ځنې یې بروز اوظهور کړي. د دې پوښتنې او ځواب ځنې د اجتماع ژوند پرمخ تک د پاره د نړۍ په لاس ښه په زړه پورې مطالب او لیار ښوونې راځي.
حقیقت دادی چې سړی یوازې په یوازې څه کولی نشي هرڅه په اشتراک المساعي سره حاصلیږي. پدې ځواب کې د اعتماد د عبارت که څه هم ضمناً ویل شوي لکن یوه ښه با معنیٰ نکته ده. دا چې به ځواب کې یې داهم ویلي چې د کار با کفایتو خلکو ځني کار واخله دا نصیحت که په سرو زرو ولیکل شي ارزي او که همیش په خپل فکر کې ورته ځای ورکړو، حق لري.
یاره زه خو د دی پوښتنې او ځواب د اوریدلو ځني دومره خوښ شوی یم چې په آخر کې د دی نومیالي فیلسوف دا د عقل ځني ډکه جمله یو ځل بیا مکرر وم :
«ښه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې زه باید څه وکړم؟ ته باید څه وکړئ؟ او هغه باید څه کړي؟» زه نور څه نه وایم. دومره وایم په رښتیا چې رښتیا یې ویلي.
هو که ته ووایئ چې زه زه یم او ته ته، نه به ته يی او نه به زه، او که ووایی چی ته زه

يم او زه ته، هم به ته ئې او هم به زه او هر څه به ځمونږ وي.

د بسيطه جهل علاج!

يعنې د هغې نا پوهی علاج کوم چې انسان په کې په خپل علم او پوهې هم معتقد نوي دا مرض د ناپوهی مرض دی، چې په زده کړې سره محوه کيږي او د تحصيل په دوايي علاج کيدلی شي.

دا رنګ نا پوهی په ابتدا د عمر کې بده نده او هر سړی اول نه پوهيږي او بيا وروسته د سعيه او کوشش په اثر عالم او پوه شي.

هوکه سړی ابتدا پوه وي نو په ښوونځي، مکتب او مدرسی، تعليم او تعلم ته څه حاجت پاتې شي؟ نو معلومه شوه چې هر سړی اول عالم نوی ،لکن وروسته د تحصيل ځنې په يو څه پوه شي نو د ناپوهي مرض په ابتدا د عمر کې قبيح نه دی په زده کړې سره يې علاج کيدلی شي، او د پوهانو د پاره په کاردی چې د ناپوهانو د پاره به هميش د علم صفت او جهل مذمت کوي او د جهل د اضرارو دپاره به امثال اوشواهد او هغه ناکاری پيښی چې د جهل په اثر راځي خلکو ته بيانوي.

دادی چې په دې لاندې ډول سره به زه هم يو څه د علم او پوهی په صفت او دجهل په مذمت کې د ګرانو لوستونکو په حضور تقديم کړم :

انسان بايد فکر وکړي او په حال د انسان او دنورو حيواناتو کې عميق شي چې دا څه وجه ده چه انسان د نورو حيواناتو ځنې ممتاز او په قباء « **ولقدکرمنابنی آدم**» ملبس دی.

دا وخت به انسان ته داعقيده حاصله شي چه فضليت د انسان په نورو حيواناتو باندې په علم سره دی ، او په علم او پوهي سره انسان د عزت او اکرام منزلت حاصل کړی دی. له بلې خوا بايد انسان د جاهل او ناپوه حقيقت ته متوجه شي کوم چه هغه د علم په صفت سره متجلی او ښايسته نه وي نو دا وخت به دا ورته واضح شي چه جاهل په شمار د بې خولې حيواناتو کښې حسابيږي او د حيواناتو په شمار کښې دی.

همدا وجه ده چه جاهل او نا پوه کله چه د عقلاو، فضلاو او پوهانو مجلس ته حاضريږی او هغوی په علمي مسائلو کښې بحث کوي او اجتماعي، اخلاقي، سياسي، ادبي او مذهبي تحقيقات او توضيحات کوي، هلته جاهل په يو عالم سکوت مبتلا او په زړه کښې ئې د غم غوبل وي.

هو خبرې به نشي کولی او د بل په خبرو به نه پوهيږي او دجهالو او نا پوهانو مجلس به نوی چه د چټياتو او ناپرېتو به وينا کښې جاهل هم څه فعاليت ښکاره کړي نوځکه جاهل د پوهانو په مجلس کښې زيات خفه او ملول وي.

حقيقت دا دی چه دا رنګه نا پوهان چه خپل قيمتي وخت يې عبث کړی وي او د مکتب او د مدرسې ځنې يې استفاده نه وی کړي او هميش په لهوه او لعب کښې يې خوند اخستی او د حيات په مرموزه اسرارو نه وي خبر نو د حيواناتو ځنې هم مبتر دی ځکه حيوانات خپل طبعي او خلقي قوت او طاقت کوم چه هغه د بل په واک او اختيار کښې دی دبل په ارادې په کار اچوي، په خلاف د ناپوه انسان ځنې ناپوه انسان خو خپل هغه استعداد چه دعلم او زده

کړې د پاره آماده وو په کار وانچول او ده دا ونه کړه چې په زيار او زحمت سره د علم په صفت موصوف او د جامعې او تولنې د پاره د کار غړی شوی وي.
نو ځکه نا پوه انسان د حيوان لايعقل څنې مبتردی، بلکه نا پوه انسان د جماداتونه هم ښکته دی ځکه جمادات تيره لوته او داسې نور غير نامي او نه لويدونکي اجسام په خپل طبعي استعداد سره د انسان په اختيار کښې دي او ناپوه انسان خو خپل اختيار د بل په اختيار ورکړي او خپل په خپله يې خپل موجوديت لکه د جماد په شاني کړځولی.
همداوجه ده چه خدای پاک فرمائي: « **أُوْلَـئِكَ كَالأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُوْلَـئِكَ هُمُ الْغافِلُونَ** » (د اعراف سوره، ۱۷۹ آيت).
د يونان ستر عالم او فيلسوف ارسطاطاليس ويلي که کوم ليدونکی (بينا) د يونابينا لاس ونيسی او دواړه په ځاکې ولويږي ، نو په شقاوت او بدبختی کښې خو دواړه شريک شول ، لکن نا بينا ددی له امله چه عاجز وو او استعداد د ليدلو ئې نه در لوده معذور اومرحوم شميرلی شي، او بينا ملامت او مقصر دی.
هو ده ته خدای پاک سترګې ورکړی وي عقل يې در لوده نو ځکه خپل عقل اوليدلو ته مقصر او ملامت دی.
يو عربي شاعر وايي:
ولم ار فی عيوب الناس عيباً + کنقص القادرين علی التمام
وائي زه نه وينم په عيبو د خلکو کښې داسې عيب په شانی لکه چه نقص او عيب د قادرينو دی په تمام والی د کار باندې هو په رښتيا چه په اتفاق د صاحبانو د عقل او نقل هيڅ کوم فضيلت بې د علم نه حاصليږي. همدا وجه ده چه پاک الله خپل حبيب محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم ته فرمايي (قل رب زدنی علماً) وائي: ووايه چې ای مربي زما په علم کښې مې زياتوالی وکړئ.
کله چه حضرت عايشه رضی الله تعالی عنها رسول صلی الله عليه وسلم څنې پوښتنه وکړه چه په څه شي سره فضليت د خلکو په خلکو سره پيدا کيږي حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ورته په ځواب کې وويلې چه په عقل سره.
يو ورځې انحضرت صلی الله عليه وسلم علي کرم الله وجهه ته فرمايل: « **يا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البرفتقرب بعقلک تسبقهم با لدرجات و لزلفی».**
د ترجمې حاصل: (ای علي کله چه د ستا او د نورو خلکومسابقه راغله په زيات نزدې والي او تقرب سره دربار د خالق جل جلالله ته اوخلکوغوښتل چه ځان نږدې کړی په اقسامو د نيکيو سره، نو ته ځان نږدې کړه په عقل سره، نو پدې مسابقه کې به ته په دوی باندې په ډيرو درجو او قُرب سره په هغې باندې مخکښی شې.)
په يو حديث شريف کښې راغلي:« **الناس اما عالم او متعلم و الباقی همج»** خلک په دوه قسم دي يو قسم عالم دي او بل متعلم باقی نور خلک لکه واړه واړه مچانو په شاني دي.
يو صحابي د آنحضرت محمد صلی الله عليه وسلم څنې سوال وکړو چی کوم عمل بهتر دی .
رسول صلی الله عليه وسلم جواب کې ورته وويلې (علم) په درې کرته صحابي همدا سوال وکړو او رسول صلی الله عليه وسلم همدا ځواب وويلې. اخرصحابی وويلې، چه زه د عمل

ځني سوال کوم او تاسې په علم سره ځواب راکوئ.
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویلې چې لـږ عمل سره دعلم ځني دا بهتر دی د ډیرعمل ځني چه د جهل ناپوهی سره وي.

د مرکب جهل علاج

یعنې د هغې ناپوهي علاج کوم چه ناپوه په کښې په خپل ناپوهی باندې د پوهې، علم یقین او عقیده لري.
د مرکب جهل په حقیقت باندې د ښه پوهېدو لپاره لاندې شعر ډېر ښه بیانونکی دی:

آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نمایید که بس خفته نماند
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالدهر بماند   (1)

لکه چه اطباء او ډاکتران د ځینې مزمنو امراضواو رنځونو د علاج عاجز دي همدا رنګه د نفسي او روحي امراضو اطباء او ډاکتران د مرکب جهل د علاج نه عاجز دي او دا ځکه چه دا رنګ خلک سره د ناپوهی ځني د پوهې دعوا هم کوي او دیته نه حاضریږي چه ځان په خپلې نا پوهی خبر کړي.

حضرت عیسی نبینا وعلیه الصلواة والسلام به ویلې:

چه زه د مورنی وړوند او د ابرص د مرض له علاجه عاجز نه یم لکن زه د احمق له علاجه عاجز یم.

دومره ده چه یو څه سړي ته لـږ قدرې اطمینان ورکوي چه ګوندې د دې مرض مصیبت رسیدلو خلکو به علاج پرې وشي هغه دا دی چه په دا رنګ خلکو دی د ریاضي او ساینس علوم وویل شي لکه حساب او هندسه او داسې نور ځکه چه په علومو کښې حقایق په سترګو مشاهده کیږي او مطالب بداهت ته رسیـږي. ځکه چه د دې علومو په ویلو کښې به ورته یو لذت حاصل شي او په حقایقو باندې به یوڅـه پوه او عادي شي ګوندې په ورو ورو سره دا مرکب جاهل یو وخت په خپلو خطاوو پوه او ددی دعوا ونکړي چه زه پوه یم او په دې وسیله دده د جهل بسیطه شي او بیا دیته حاضر شي چه خپل خطاوې دعلم په برکت سره محوی کړي او د بسیطه جهل ځني هم نجات ومومي.
محترم لوستونکي !
به خدای خبر چه د څنګه ناپوهانو سره مخامخ شوي وي او زه نه پوهیږم چې دوی به کوم جاهل مرکب لیدلی وي اوکه نه او یا دوی به داسې نا پوه چه د سړي زړه خوری او آسمانی تندر به وي چیرته لیدلی وي او که نه لیکن ما په خپله خوزښت ډیر داسې ناپوهانو سره خپل زړه خوړلی او ځینی داسې مرکب جاهلانو سره مخامخ شوی یم چې تر ننه پورې په دې عقیده یم چه دا سړی به هیڅ د ساینس او ریاضي په علومو او د افلاطون او بوعلي سینا او د

نابغه پوهانو په تعلیم به پوه او انسان نه شي.

هوچه په لوح محفوظ ښکلي ليوني وي + به تعليم د معلم به هوښيارنه شي

ليکن زمونږ وظيفه دا ده چه اول د پوهې د پاره سعيه لرو او په آخر کښې به دوعاء ورته کوو.

يادد ونه :

(1) دغه شعر چی خدابخښلی داکتر صاحب «سعید افغانی»په خپل کتاب کی ترینه یادونه کړی ، دهغه شاعر نوم دی « ابن یمین فریومدی یا سبزواری» د امیر تیمور د وخت شاعر دی .دغه شاعر په اتم پیړی کی تیر شوی .اودخرسان قدیم له مشهور شاعرانو څنی دی .

آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نمایید که بس خفته نماند
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالدهر بماند
آنکس که نداند و نخواهد که بداند+حیف است چنین جانوری زنده بماند

پیژندنه:

دغتو او لويو مهمومسائلو څخه د جامعی او ټولنې د هرډول د لوړتيا او ترقي تشخيص پرې ټاکل کيږي هغه قوت او طاقت دپيژندلو دی.

که څه هم دا قوت د اصل تخليق په اعتبار او لحاظ د مخلوق د اختياراتو نه پورته او لوړ دی او د خالق جل جلال له په علم او حکمت پورې مربوط او منوطه دی او مونږمخلوق ته روا نه ده چې خلک به د دی قوت په ضعف او لږوالي کي چې د پاک خدای عطاء او پيرزوينه ده مسئول کنواو دا ځکه چې ممکن حقيقي حکيم به د خپل مخلوق مصالح او فوايد په دې کې گوري چې ځيني خلکو لره به په ځيني نورو باندې په اصل تخليق کې ترجيح او فوقيت ورکوي، لاکن کوم هغه شی چې انسان په هغه کې مسئوليت لري هغه د پيژندلو دحس نه تربيه کول دي.

هوکه مونږ دجامعي د دردونو او د طن بيرته پاتي کيدو ته ښه عميق او متوجه شو نو يواځې کوم شی چې زيات او دهر څه نه اول د توجه وړ دی او د ټولو نه چې کوم يو مهم او غټ علت سړي ته ښکاريږي هغه همدغه د نه پيژندلو مرض دی.

د مثال په ډول که زمونږ مريض په خپل طبيعت پوه وی او د خپل صحت سره يی موافق او مطابق اشياء پيژندلی اود خپل د تشخيص مراعات يي کولی نو به ضرور په مرض نه اخته کيده په دوهم درجه کي که زمونږ ډاکترانو او طبيبانو د مرض په تشخيص کي کافي لياقت درلودی نو به په عالم اسباب کي دومره امراض او د مرض به دومره طوالت او تلفات نه وي.

همدا وجه ده چې امراض ورځ په ورځ زياتيږی. طبيبان او ډاکتران د مرض په تعين او تشخيص کي ضعيف دي او کله نا کله لا مهلکی دواوې ورکوي. همدا رنګه د اجتماعی حيات په هره برخه کې په اصل احتياج باندې ځان پوه کول او عمل او پيژندنه دلايقو اشخاصو او

بیا ورته کار ورکول لازمي او ضروري دي.
هود هر څه نه اول دا خبره ډیره ضروري ده چې اصل احتیاج معلوم کړو او د عقل په حاصل پسي بدې و نه وهو، او د اصل احتیاج معلومولو د پاره فکرونه په کار واچو او دخلکو شور، فغان او آه ته غوږ کیدو. د پوهو لایقو اشخاصونه معاونت او مرسته و غواړو او له هرې خوا نه معلومات را غونډ کړو. کله مو چې ټول احتیاجات او دخلکو دردونه راغونډ او معلوم کړل بیا نو د حل او اجراء دپاره باید ضروري او لازمي کار ته د ټولونه او له موقع ور کړو.
تر څو چې د وس په موافق او ایجاباتو مطابق د وخت سره برابر په ښه ترتیب کارونه اجراء او حل شی کله مو چې د اصل احتیاج معلومول او د ضروري او حتمي کار و جدا کول سره وکړل نو بیاهم باید په یاد ولرو چې یوازې په یوازې د حل لیاره د کار د خلکو پیژندنه ده.
هو د کار د عاملو اشخاصو د پیژندلو د پاره ډیر دقت او اهمیت ورکول په کار دي. دا ځکه چې هیڅ کار خپل په خپله نه اجراء شوی او نه اجراءکیږي.
د پاک الله (ج) حکمت او لطف دی چې مونږ ته یې توفیق او طاقت را کړای چې ټول مشکلات او تکالیف او د کار کولو موانع په تحمل، زیار او دقت سره پورته کړو.
هو د دنیا مشکلات په عقل حل کیږی او د عقل پیژندنه د خلکو کار دی. دا هم باید ووایم او ومنله شي چې د کار معلومولو او عاقلو شخصیتونو پیژندلو د پاره باید د خلکو د لیاقت او ذکاوت د ټولو خواو مراعات او لحاظ وساتل شی او بیا ورته په کامل اعتماد او صلاحیت کار په غاړه واچول شي. دا وخت نو بیا حق لروچې د کار او اجراآتو نه یې د ښې نتیجو او ثمرې امید او انتظار وکړو.
هود کارخلک باید وپیژنو د کار ماشین پرزی باید د غافل، غادر، خائین، کاذب ،بوټ پاک اشخاصو په لاس ور نه کړو. یقین وکړئ چې دا کسان خلک متنفر کوي، فساد راولي او د مملکت نظام خرابوي. اوس چې د حکومت او معارف په توجه او زیار جامعه روښانه او خلک پوه شوای دی، نه ښایي چې مونږ په خلکو باندې د نا پوهو او غافلو خیال وکړو.
هو: خلک پوهیږي او هغه اشخاص چې د ملت او حکومت د سعادت، فلاح ، رفاهیت د پاره کار کوي، پیژني یې. خلک ګوري او تجربې کوي چې کوم کوم اشخاص د کار لیاقت، طاقت او صلاحیت د وطن سره عشق او علاقه لري.
د محترمو لوستونکو د توجه د جلبو لودپاره غواړم دا هم عرض کړم چې کارکول کومې مخصوصې قافیې او مود ته احتیاج نه حس کوي او نه خاص د تخصص په پانی پورې توقف لري.
هومنم چې تربیه ښه ده او تعلیم ضروري دی. لیکن د کار د پاره صحیح مغز او تجربه ډیره حتمي ده او دا ځکه چه صحیح ماغزه او د تجربې خاوندان په لږو معلوماتو سره هم دکار په وقت کې داسې صحیح نتایج او ثمرات ورکوي چې یوازی د ډیپلوم صاحبان هغی ته نه وررسیږي. کف او کالر عصری جامی مود

او فیشن د کار د پاره ضروری نه دی او نه د مثال په ډول ږیره، پکړی، چپن او څادر د کار سره منافات لری.

محترم لوستونکي دا خیال ونکړي چې زه ګونديږ د تربيي او مکتب، دبستان او طبی ډاکتري د معلوماتو او فوایدونه منکریم. نه نه داسی نه ده. زما اصلي، اساسی هدف او منظور د خلکو پيژندلوکې ډير دقت او پلټنه ده. دا ددې د پاره چې د خلکو په صوری او ظاهری قافیه او د رنګ په غوړوالي او په غټو غټو قالبي خبرو غلطه نه شو. ځکه چې علم او فضل جدا کار او عمل علیحده شیان دي او تجربه ځان ته منازل لري. همدا وجه ده چې ډیراشخاص په کار او عمل کې کامل دي لکن په علم او فضل کې ناقص دی.

نو کوم هغه اشخاص چې په علم فضل کار او عمل کې ښه وي او بیا لا تجربه هم لري.

زه دا نه وایم چې دا رنګ خلک د احترام او قدر لیاقت نه لري زه د داسې اشخاصو د قدر او اهمیت ملګری یم ځکه دا قسم خلک پوهیږي چې جامعه او ټولنه کوم کوم مشکلات او احتیاجات لري او د کار کولو صورت او صحیح اجراآت په څه قسم او په څه شوا خون وي او دا رنګ خلک په علم او فضل کار، عمل او تجربې سره د اشخاصو قدر او احترام لري. دی په صحیح کار او دخلق الله د احتیاجاتو او اړتیاوو په حل کولو کې لذت حس کوي.

زه د داسې حس نه په ښه صحیح سالم حس او د ملت او حکومت د دردونو د پاره په مجربې نسخې سره تعبير کوم دا شریف حس یعني دا دخلکو پيژندلو قوت او اهل ته کار ورکول او نه عاطل کول. یوه جامعه او ټولنه زرتر زره مخ په پورته بیایي زه دایقین لرم چې د حکومت په توجه او د معارف په مرسته او تبلیغ به دا حس ورځ په ورځ تقویه کیږي او د مقتدرو اشخاصو نه امید لرم چې دا د قدر وړ حس تقویه او د جامعې ټول مفاسد محوه کړي.

د سعادت معراج:

شک نشته چه پاک خدای ماشین د حرکت د دنیا د انسانانو په لاس ورکړي او لکه چه کتل کيږي انسانانو ترینه دعقل او فکر او کار په اندازی سره فوائد اخیستي داهم باید وویل شي چه کار په تربیې سره کیږي او طبعي پوه په تعلیم او تعلم او تجربې سره درجه په درجه کمال ته رسیږي.

هو کله چه د خلکو تربیه او سویه ښه شي او وکړای شي چه د دیني او دنیوي په لیارو او چارو پوه شي بیانو دا ویلو شوچه حقیقتاً دا قوم د فلاح او سعادت معراج ته و رسیده همدا وجه ده چه کوم قوم او ملت او حکومت چه د معارف په شقوقو کښې ترقي او تربيي په لیاره اوچارو کښې بریالی او موفق شوی. هغه جامعه او ټولنه په واقع کښې د ژوندانه په رازونو او اسرارو عالمه د نورو محتاج الیه کرځیدلی شي. بالعکس کوم شخص او یا کوم قوم چه د تربیی د رڼا په حقیقي معنی سره وروسته او لری ولیدلی وي هغه نشي کولی چه ترقي وکړي او ترقي لاځه کړې چه خپل موجوديت قدرې محافظه او وساتلی شي. همدا وجه ده چه سالک وائي:

قلندران طریقت به نیم جو نخرند - قبای اطلس آنکس که از هنرعاریست

زه په دا عقیده لرم چه د دنیا وګړي او یا قوم او ملت به هله کامیابیږی چه د معارف په ټولو شقوقو کښې عملاً پوه او بیا په توازن سره خپلې لیارې او چارې سمې او برابرې کړي.
دا د معارف وظیفه ګڼو چه د افکارو په روزنه کوي او خلک به با تعلیمه او تربیه ګرځوي او دا د معارف کار دی چه هر څه نه اول باید د تربیې د پاره د کار خلک و پیژني او کار وکړي، بیا د کار د خلکو فریضه ده چه د کار د پاره په توازن سره سړی جوړ کړي او جامعې ته تقدیم او د عمل میدان ته راوباسي.
داد معارف کار دی چه د صداقت، سیاست، ثبات، شجاعت، پاک نفسی، حلم، اخلاق او صبر په اندازې به خلک پوه کوي، فائدې او نقصان ته به ئی را بیداروي.
زه په دا کښې څه نه وایم چه زمونږ په معارف کښې څومره مصرف شوای او کیږي او په معارف کښې د مصرف په اندازه خلک تربیه کیږي او که نه کارئې لایقو خلکو ته ورکړي.
او ځنګه او نه په داسی مسائلو کښې زما غرض شته زه خپل ایماني او وجداني وظیفه او دنده همدا بولم چه همیش همدا ووایم چه افغانستان نن په علم او پوه کښې د پرون ځنې یو په سله ډیر ښه دی. پرون په یوه کلي کښې څه چه په یوه قریه کښې یو لوستونکی او لیکونکی هم نه اما نن په هر کلي او قریه کښې ډیر ډیر خلک لوستونکي او لیکونکي پیدا شوي او ډیرو لوستلو او اوریدلو نه مو نورسر په درد شو.
هو اوس مونږ ته سره د دومره ډیره ویلو او لوستلو یو څه په چپه خوله کارهم لازم دی.
مونږ ته دا په کار ده چه خپلې دشتې او میرې آبادې، کافي فابریکې پیدا کړو او ترینه کار واخلو. خپل زراعتي او صنعتي چارې سمې او دې دومره بیکارو خلکو دپاره کار پیدا کړو.
دا ځکه چه د وطن غټه سرمایه خلکو ته کار پیدا کول او په دا وسیله د خلکو د اقتصادي مشکلاتو مراعات دی. مونږ باید ښه زیات عمیق شو چه واردات مو د صادراتو نه لوړ نه شي، دا ځکه که واردات مو د صادراتو نه لوړ شول نو د وطن شته به مو ټول په زیب او زینت او فیشن لوکس جامو او سامان او رنګ او روغن صرف شي او اقتصادي ستونځې به مو ډیرې شي.
مونږ باید پدې پوه شو چه دا وطن زمونږ دی او د وطن ترقي او تعالی به په خلکو او په کار سره کیږي.
هو وطن په خلکو ښه ښکاري او خلک په کار او کسب مونږ باید داسې و نکړو چه ځان ځنې قصداً تیار خواره جوړکړو او په کار کولو وشرمیږو. داسې ونکړو چه په آفرین او شابس پسې مو زړه وچوي.
هو مونږ باید د خپل ځان په صفت او مدحې مین او خوښ تر داسې اندازې نه شو چه ترینه مَن مَن غوښې واخلو او کوم عاجزسړی چه هغه د صفت او مدحې په فن کښې مبتدي وي او نشي کولی چه خلک په تشو خبرو خوش کړي هغه بد و ګڼو. مونږ باید په دا غلطه خبرو ونه غولیږو چه خلک ئې نه کړي نو مونږ به ئې ولې وکړو. دا ځکه چه هر څوک ځان ځان ته مسئوولیت لري.
هو که خلکو کار ته نه پریښودلم هلته نو بیا حق لرو چه قراره په قراره استراحت وکړو او یا دغم سندری ووایو. نه مونږ باید دا ونه وایو چه جولایم او که نداف.

هو باید لاس واچوو او پښو ته حرکت ورکړو چه ورځ په ورځ خپل کار او صنعت ښه کړو. ځما مقصد دا دی چه داسې نه شو چه نظریات لوړ خبرې ډیرې او عمل لږ. داسې نه شو چه خیالاتو او اوهامو د تطبیق د پاره د کار نه لاس واخلو. دا خو ډیره ښه ده باید آفرین ووایم چه د سعادت دپاره مونږ لوړ لوړ چورتونه وهو لکن دا غلطه ده چه کار نکړو او بیا لا یوعالم، پوه او تجربو کار هغه چه د ده ماغزه ډیر څه ویني او د خلکو په غلطی باندې هم ښه پوهیږم او د قوم او د وطن د خدمت د پاره زښت ډیر ارمانونه لري، ترینه کار وانه خلو.
هو د سعادت معراج او د وطن ترقي او تعالي په دې کښې ده چه ځان پوه کړو. خلک پوه کړو. کار وکړو او د کار خلکو ځنې کار واخلو، ترڅو دځان او قوم او د وطن او ددنیا د موفقیت د پاره قدم پورته کړو.

د دنیا موفقیت

انسان د دین، ایمان او وجدان په لحاظ مجبور او مسئول دی چه د خپل وس او طاقت سره سم هغه ووائي او ولیکي په کوم کښې چه د خلکو او د انساني ټولنې ګټه او فایده وي.
دا دسلیم طبعیت حس او ذوق او پوهو کسانو نظریه ده چه د عالم د اصلاح له امله دی په حکیمانه صورت سره د جامعی د خیر او فلاح لپاره کار وشي. نو ځکه زه غواړم چه د ګرانو لوستونکي د معلوماتو له پاره څه حقایق د دنیا د موفقیت تر عنوان لاندې ولیکم. په دا ترڅ کښې د انصاف له خاوندانو څخه هیله لرم چه د تعصب نه کار وانخلي او د مضمون مقصد په پوره دقت سره ملاحظه او مطالعه کړي او د لاندی سوال(س) او جواب (ج) او تحقیق ته ښه ځیرشي.

س: دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې مخکې تللې او که نه بیرته پاتې ده؟

ج: صنعتي، زراعتي، تجارتي، طبي، او علمي چارې او پلټنې حتی آسمان دختلو قصد او دعوه، حربي آلات اوسامانونه د اتم او هایدروجن بمونه په ښکاره او واضح ډول ثابتوي چه دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې ډیر مخکې تللی ده.

س: نو په خوا دا دومره کشفیات او اختراعات ولې نه وه؟

ج: ددې فلسفه دا ده چه ورستنو خلکو د پاره مخکینیو خلکو مبادي پیدا کړي وو نو دوی په لټه کښې کوم تکلیف ته محتاج نه شول او له همدغه مقدماتي مبادیو نه ئې ګټه او نتیجه واخسته او وروسته تر یوې لږې سعی او هڅې په نوي کشف او اختراع موفق او بریالي شول.

س: دې عصر ته باید بریالی او موفق عصر ووایو، ځکه د مبا دیو نه مقصد ته مرتبه په مرتبه په واقع کښې همدا عصر و رسید او که نه؟

ج:- هو: ولی نه؟ دا دومره ښکلې منظرې، لکس مالونه او موټر، الوتکې ، نوی مود، صنعتي او زراعتي ماشینونه، دسفر د پاره ښه مستریح وسایل، ښه رنګارنګ حربي آلات او اسباب، د مریضاو او د ناجوړیو د پاره ښې شفاخانې او ډاکتران، د اوسیدو او سکونت له امله ښه عمارتونه او ودانۍ، د میو ډک باغ (بڼ) راز راز طعامونه، او خوراکونه، خواږه آوازونه ، د راډیو اختراع بالاخره څه چه لیدل کیږي او اوریدلی شی دا ډول د دې عصر د نوابغو او فیلسوفانو بریالیتوب او د مخکینو د زیار نیتجه او پایله ده. اما ډیر افسوس که څوک د خوند د

پاره ځوک پریږدي او د عالم د تخریبي افکارو او هرج مرج او د انسان د محوه کوونکي امراضو مخه ونیول شي. ځکه هر څه که وی او انسان نه وی نو ځوک به ئی څه کړی. دا دومره قتل او قتال. د دنیا دوه غم نه ډک عمومي جنګونه او په هرمملکت کښي اخ او دب او د کوریا د لښکر د جګړې، د سودان او سویز د کانال معامله، د عربو او یهودانو چور او چپاول، د مراکش او تونس اختلاف، لانجی، مظاهری او ظلمونه، په غربي او شرقي آلمان کي ناکلاری، دهند او پاکستان قتلونه، د ایران د نفتو ځندنیی واقعه، د متحدینو د نوی قوماندانی جوړول او نظامی پکتونه، د دنیا په هر کوټ کښي فکري اختلافات، نا حقه دعوې، جبراو تشد د، او حق پټول، ځان ځاني سیاست، ډول ډول مذهبونه، مسلکونه او عقیدي، استعماري خیالات، حتی چه دنیا بالکل د انسان د حرص او طول اصل له لاسه سره د دومره کشف او اختراع او پرمختګ د اور کوره ګرځیدلی ده. داد اتوم او هیدروجن د بمو د آثارو نه داسي معلومیږي چه د تباهی نښي او علامي دي او سړی په دې سودا کښي غورځوي چه د انسان نسل به یو ځل بیخي د ځمکي له مخې محوه شي.

س: دا خو نو بالکل موفقیت او بریالیتوب نه شو بلکه ناکامي، وراني، خرابي ده . معلومه شوه چه د نوابغو مخترعینو، فیلسوفانوکاشفینو دومره آوازې چټي دروغ او پف دي. داخو که دا نور حیوانات پرمونږ پوه او خبرشي باید وخاندي او د تمسخر په ډول آفرین او تحسین راکړي؟

ج: هو شک ئې ګڼې؟ وراني- خرابي به نور څنکه وي. واقعي فیلسوفان او مخترعین کاشفین، خو هغه وي چه لا اقل د خپل مستریح حیات، د آرام ژوندون او د انتظام د وسائلو علم او عمل ولري. حیوانات هم خپل منځ کښي یوتر بله عاطفه لري. مثلاً باز د باز، شندله شند، لیوه د لیوه، پړانګ د پړانګ. همدارنګه نورځیرونکي او نه ځیرونکي حیوانات یو له بله خپل په مینځ کښي رعایت کوي، خو پرته له انسانه چه خپل په مابین کښي سره خوري. یو پر بل باندې تجاوز او تیری کوي.

س: دا ولې او په څه په دنیا کښې دومره نا کلاري پیدا شوې ده؟

ج: دا سوال ډیر مغلق دی. سړی د فکر په جولان او حرکت کښي ستومانه کوي. بیا هم ماته د ډیر غور او دقت په لحاظ او د مذهب له لیارې ثابته شوې ده چه دا ټول د پاک خدای د عدم اطاعت او نا فرماني آثار او د انسان په خپل کمال غره کیدلو نتیجه او پایله ده. نن له یوه طرفه د دنیا پرمخ تګ او ترقي او له بلې خو د اخلاقو ضعف تنزل او دا عجب او نادر وقایع راز راز او رنګارنګ مذاهب ډول ډول افکار مختلف سیاستونه د دنیا کشمکش او های، هوی دا تخریبي آلات سړی حق حیرانوي او په انتهائي فکر او صحیح تعقل کښي ضرور په دې اقرار کوي چه یو خالق الکل مربي، مدبر ذات شته چه په خپل حکمت ئي دا لوی ماشین د دنیا په لکونو لکونو پرزو سره چالان او روان کړی دی. خلکو ته ښیی چې په دنیا یو بل لوی واک لرونکی ذات شته چې هغه ته تاسې ټول طوعاً او کرهاً راجع او تابع یاست. که خلک د ده د دین په امر او نهی او هدایاتو روان شي نو به د انسان ټولې عقیدې او اړیکې حل او د دنیا په

ټولو چاروکې به د حق دين په رڼا کې فائده او ثمره واخلي.

س: په دنيا کې څومره اديان او مذاهب دي؟

ج: په دنيا کې اديان او مذاهب له حد نه وتلي دي.

س: دا ټول اديان حق دي او که يو؟

ج: ددې عصر د عمل د پاره يو دين حق دی او حق په ځای د خلاف کې علمي تحقيق او څېړ نه وائي چه يو دی.

س: دا دومره نور باطن اديان چا پيدا کړي چې د خلکو د هلاک موجب شوي دي؟

ج:د استعمار د مغزو خاوندانو د قوم ناقصو رئيسا نو پيداکړل او دا ځکه چې د بربريت فرعونيت خاوندان چې کله پوه شوي دي چې په دا ليار ه زه خپله شخصي فائده نشم کولی او دا اقتدار به زمانه لاړ شي نو د دين او مذهب په نامه ئې ډير ساده خلک غولولي دي او په دا چل او دوکه ماری ئې خپل شوم مقاصد او اغراض حاصل کړي.

هو: د دنيا با تجربه او با تربيه منصف خلک پدې پوهيږي چې دا خبره حقه او ثابته ده او دا ځکه نن که يوځل په ټولې دنيا نظر واچول شي نو د دنيا په ټولو نا کلاريو نا آراميو کې د استعمار او استثمار خاوندان پوره لاس لري.

س: ددې غټې نا آرامی، اختلاف، تشدت، علاج به څوک وکړي چې ټول خلک د يوه حق دين لاندی را جمعه شي او په آرامې، خوښي ازادې د يورنګی په فضا کې ژوند وکړي؟

ج: د دې سخت مرض علاج هم سخت دی. ځکه چې په نړی که بالکل عدم اعتماد او د اخلاقو ضعف جاري دی. بيا هم که په نړيواله او بين المللی موسسه کې واقعاً بين المللي اشخاص، ښه عالمان، د موازنې با تجربه صالح نماينده ګان سره ټول او په تمامه معنی خدای پاک ته راجع شي او د صحيح مذهب او آسماني حکم دين په اساس خپل جريانات شروع او پيل کړي نو د خدای پاک په فضل او د دوی د جد جهد او د صحيح تدبير په اثر به ټول اختلافات، روحي امراض محوه او په حقيقي صورت سره به په يو آرام، آزاد، مسعود ژوندون مشرف شي.

د ويرې علاج:

کله چې د نفس تصور او خيال د يو ناوړه آينده پيښي چې په دفعې د هغې باندې قادر نه وی وکړی په دا وخت کې نو په نفس باندې خوف او ويره طاري کيږي او په زړه باندې تکان، خفګان او غم او په اندامونو باندې ويره ده. تشنج او ارتعاش راځی.

ويره د بدن د پاره زيات خطرات پيدا کوي او ډير کرته پخوا د وقوع د هغه واقعې چې سړی ئې د بدن عواقبو ځنې ويريږي مهلک عواقب پيښوي.

مثلاً سړی که په يوه دشته او صحرا کې روان وي او په زړه باندې ئې دا ويره راشي چې دلته په کوم پړانګ او يا ليوه راشي او ما به وخوري او دا خوف د ده په زړه باندې استيلا وکړي او طريان ئې مخ په زيات والی لاړ شي آخر پخوا ددې ځينې چې ليوه او يا پړانګ

ورته ضرر ورسوي زړه ئې چوي.
او يا مثلاً حتی خلک غواړي چې کوم کار وکړي لکن پخوا له کولو د کار ځنې په خيال د کولو د کار کې يو خوف د ده په زړه باندی راځي چې په نتيجه او پايله کې د دا رنګ خلکو ځنې هر څه خطاء شي او يا مثلاً مرض چې سړی په کی د مرګ د ويرې له امله دومره په خوف کې شي چې په نتيجه کې مرض او رنځ پاتې او ويره د مرګ موجب وګرځي، کوم هغه اسباب چې د ويرې موجب کيږي يا به اصلاحي کار وي او يا به اختلالي، چې ددې هر يو د پاره به علاج وښودلی شي.

ويره په څلور قسمه ده:

(۱) يو قسم ئې هغه ويره ده چې د وقوع د امر ممکن او احتمالي شي. ځنې پيښه شوي وي يعنې داسې يو شی وي چې د سړی د قوت او طاقت ځنې بهر او بيرون وي.
(۲) او دوهم، هغه قسم ويره ده چې د وقوع د امر ممکن چې د سړي په خپل قدرت او اختيار کې وي او هغه کار يواصلاحي کار وي پيدا شوی وي لکه مثلاً سړی خيال وکړي چې ظالم به د ظلم ځنې منع او د مظلوم سره به معاونت کوم. په دا وخت کې يوه ويره پيدا شي چې نه چې ظالم د ظلم سلسله زما پورې به هم وغوځوي.
(۳) دريم قسم ويره هغه قسم ده چې د وقوع د داسې امر چې هغه امر ممکن وي او د سړي په اختيار کې هم وي او يو د فساد او اختلال کار وي نشوه او نمائی کړی وي. مثلاً چې سړی خيال وکړي چې د وطن او د خاورې انتظام او د سپلين به خرابوم. نو په دا وخت کې يوه ويره پيدا شي چې د اقتدار خلک به مې حبس او يا مړ کړي.
(۴) څلورم هغه قسم ويره ده چې له امله د يو ضروري امر لکه د مرګ د خيال نه پيدا شي.
ويره په دا څلور واړو اقسامو سره يو نفسي او روحي مرض دی او ددې مرض د پاره روحي دوا په کار ده. نو ځکه دا لازموي چې لوستونکی دې دا نسخه ياده کړي او د خپلې ويرې د مرض علاج دې پرې وکړي.
د اول قسم ويرې دا چې ويره له داسې امر ممکن احتمالي شي ځنې پيښه شوي وي چې د سړي په اختيار کې نه وي.
علاج ئې دا دی چې سړی بايد ژرتر ژره داسې افکار قطعه کړي او زړه ته ډاډ ورکړي چې دا يو احتمالي شي دی. داسی نه دی چې ضرور به واقع کيږي بياهم که واقع کيږي نو ويره خود هغی دفع نشي کولی. نو څه له په خوا د وقوع ځنې د ويرې له امله ځان تلفوم. زه مکلف په ښه کاريم نور چې هر څه کيږي کيږي به .
د دويم قسم ويرې علاج دا چې ويره د يو داسی امر ممکن شي ځنې پيدا شوی وي چی د سړي په اختيار کې وي او اصلاحی کار وي.
علاج ئې دا دی چې ويره بايد په اصلاحي خدمت کې لکه د ظالم منعه کول د ظلم ځنې او يا د مظلوم سره معاونت هيڅ زړه ته را نه وستل شي.
ځکه داسې ښه عزم او قصد، دلويانو او د اولوالعزمو خلکو کار دی. د عزم او ارادی خلک لويه غايه او هدف لري چې هلته ويره کوم اهميت نلري. په داسی وخت کی **سړی بايد دا شعر ياد لري.**

مرد باید که در کشاکش دهر
سنگ زیرین آسیاب باشد

سعدي

د پښتو متل دی: چې لوی بارونه وړی خوراک زوز دی.

په دا سلسله کې باید داسې خلک د مخکینیو پوهانو اولویانو د ژوندانه کار نا مې ولولي او مطالعه کړي. هلته په کې د هغې ثبات، حوصله، استقامت او په هغې باندې د دنیا مشکلات او سختی او ربړو ښه تجزیه کړی او د خپل د زړه ډاډ د پاره ئې د ځان سره یاد داشت وګرځوی.

الله جل جلال له په کلام مجید او فرقان حمید خپل کې فرمائي: **« امْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۖ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ»** د ترجمعی حاصل : (مسلمانانو آیا تاسو ګمان کوی چې جنت ته داخل شئ او رانه شئ په تاسو باندې تکالیف او مشکلات د مخکینو قومونو چې هغی په حیات کې په لوړې او مرض او پریشاني تر داسې اندازی مبتلا و چې ویلې به رسول صلی الله علیه وسلم او هغه اشخاص چه به د ده سره وو کله به مدد او معاونت د الله پاک ورسیږي. الله جل جلال له په جواب کې فرمایل خبرشی چې مدد او معاونت د الله پاک قریب دی.)

د دریم قسم ویری، کوم ویرې چې ویره د هغه ممکن شې ځنې پیدا شوي وي چې د سړي په اختیارکې وي. یو ناوړه وضعیت او د جامعی د پاره مخل امروي، ددې ویرې علاج دادی چې باید د ځان سره فکر وکړی او خپل ایمان او وجدان حاکم وکرځوئ چې په حیات او ژوند کی کوم کار د کولو وړ دی، او کوم ندی او په دا وسیله په خپل عقل سره د داسی اوضاعو ځنې اجتناب وکړي چې هغه موجب د نارضائي د خدای پاک او سبب فساد د خلکو ګرځي .مقصد دا چې ددی قسم ویرې علاج په خپله د سړي په خپل اختیار کې دی.

هو آیا سړی ولې داسې کارته اقدام کوي چی هغه موجب د فلاکت او بد بختي د ځان او د خلکو شي.

د څلورم قسم ویرې کوم چې له یو داسې امرځنې پیدا شوي وې چې حتمي الوقوع وي لکه مرګ علاج ئې دا دی چې سړه باید داسې افکار په تصور او خیال کې راولي چې مرګ یو داسې امر دی چې خلاصی ترې ممکن نه دی نو ولې پخوا د مرګ ځنې ځان د خفګان او د مرګ د ویرې له امله وژنم؟

آیا زما دا ویره کومه دفعه کولی شي او که نه؟

آیا د تقدیر کړه څوک دفعه کولی شي او که نه؟

ښه نو چې څه مقدره ده هغه به کیږي نو پخواله مرکه به ولې ځان په عذاب مبتلا کوم؟

د مرګ ویره اکثرو اشخاصو باندې علی الخصوص د ضعف په حالت کې زیاته استیلا او غلبه راولي نو ځکه محترم لوستونکي دې مرګ د ویرې د علاج تر عنوان لاندې په پوره

ډول د علاج مطالعه وکړي.

د مرګ د ویرې علاج

دا باید په یاد ولرو چې مرګ د انسان د پاره د ذات فنا نه راولي او دا ځکه چې انسان د نفس ناطقه ځني عبارت دی او نفس ناطقه په مرګ سره دومره کیږي چې د بدن ځني ارتباط قطع کیږي لکن دی چې خپله په نزد د قادر مقتدر وصل پیدا کوي او علی الخصوص ارواح د هغه اشخاصو چې د حیات محصول ئې د بشر د اصلاحاتو او خدمت د پاره دفتر وي. دا رنګ خلک که څه هم په ظاهر کې د دنیا د غم کدې ځني سترګې پټوي لکن په واقع کې همیش د پاره ژوندی دی. همدا وجه ده چې سالک فرمائي :

هرګز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق
ثبت است بر جریدهٔ عالم دوام ما

یو پوه پښتون ادیب وائي:

زمانـي سره ئـې لیار د محـوې نشته
د ایِثار په ګټو ښکل دی نوی نوم ځما

دمثال په ډول که د کوم سړي ځني لاس او یا نور اعضاء پرې کړی شي خلک دا نه وائي چې معدوم شو نو معلومه شوه چې د بدن په محوه والی کې د انسان حقیقي محوه والی نه راځي نو که د انسان د روح رابطه د بدن ځني قطع کیږي او بدن په خاوره کې ښخ شي داسې نه ده چې انسان او نفس ناطقه محوه شو همدا وجه ده چې د حضرت بلال د مرګ په وخت کې د ده محترمې ښځې ډیره ها او هو کوله. حضرت بلال ورته په ځوا ب کې په دا مضمون وویلې.

واویلا چه میزنی در پس مرګم از حزن
واطر باهمی بګوی دوست بدوست میرسد

لوستونکي دې دا په یاد ولري چې د مرګ ویره به غالب د دې لاندې وجوهو له امله وي:

1- داچې سړي ته د مرګ حقیقت معلوم نه وي او د دې له کبله چې مرګ ورته فناء د ذات ښکاري نو ځکه به خفه او په ویره کې وي.

2 - ددې له امله به سړی د مرګ ځني ویریږي چې په مرګ به درد او تکلیف ورته ښکاري.

3- دا چې سړي ته داعقیده پیدا شي چې په مرګ کې د سړي د پاره د هستي نقصان دی او ټولی کمالات د سړی محوه کیږي نو ځکه په زړه باندې ئې ویره راشي.

4 - د دې له امله چې وروسته د مرګ ځني به سخت احوال او تکالیف پیښ شي نو ځکه د مرګ ځني په ویره کې ولیږي چې څه به کوم او څنګه به شي؟ اونه چې په عذاب مبتلا شم.

5- دا چې سړی په خپلو اولادو، دوستانو او خوږو ملګرو باندې خفه وي او وروسته د ده د مرګ به هغوی څه کوي؟ اولاد به ئې چاته پاتې شي او د ژوند حالت به څنګه وګرځي؟ په دا پنځو واړوحالاتو کې چې سړی د ننه دننه فکر کوي او د خداوند تعالی قدرت او انتظام د عالم چې ځیر او د دنیا په وقایعو کښې چې عمیق کیږي هلته سړی خپله په خپله د داسې عقدو حل کولی شي او داسې شیان چې د خفګان موجب نه ګڼي او نه داسې عادي شیان د همت او ثبات په

خاوندانو کوم تاثیر اچولی شي چي ځان په خپل لاس د ویرې طوفاني بحرته واچوي او د ویرې درنده ته ځان وسپاري.
بیا هم لوستونکي دې د هر مادې په متعلق خاص خاص د دی لاندې مجربې نسخې ځنې ځان ته دوا جوړه کړي.
1 - دا چه خلک مرګ ځان د پاره فناء ګڼي مرګ په څه فناء دی؟
آیا دا فناء په دې دی چه نفس او د بدن روابط سره قطع کیږي. که دا وي د اخونو باید د ویرې موجب نه شي ځکه چه مرګ فناء د نفس او د ځان نه دی. ځکه بدن د غوښو او پلو او رګو او شرائینو او هډوکو او دځینې نورو اجزاو ځنې جوړ دي او دا اجزاء کله چه د بدن او د روح رابطه قایم وي هلته هم کله په زیادت او کله په نقصان کښي وي. هو په ژوندانه او حیات کښې د بدن اجزاء په هر آن او ثانیه کښې ځان ځان ته اوضاع قبلوي طفل وي مراهق شي مراهق وي د ځوانی نیشه ورته ورشي. ځوان وي د کهولت او شیخوخت په ادوارو راشي. هو انسان پیداء لپاره د تغیر او تبدیلی دې یوازنی شی چه دایم او باقی دی هغه علم او فضل او کمال دی او دښه عمل جزا.
2 - دا چه سړی ویریږي چه په مرګ کښې به تکلیف وي علاج ئې دادی چه تکلیف او زحمت دا ټول د بدن او د روح د ارتباط له امله دی او د بدن په ارتباط کښې په سړي باندې رنګا رنګ دردونه راځي کله سردرد کوي او کله پښې کله غاښ په درد وي او کله سترګه **وعلی هذالقیاس** یعني دا ټول زحمت او ربړ د بدن په اثردی. کله چه د روح او بدن په مابین کښې ارتباط خلاص شي هلته نو د دنیا ټول زحمتونه او تکلیفونه خاتمه پیدا کوي او یو بله د حیات او ممات سلسله جوړیږي. په دا حقیقي حیات او ممات کښې باید د دې ځنې انکار ونه شي چه د دې دنیوي حیات عملي تأثیرات اواغیزه لري او د دنیا ښه او بدکار او عمل رنګ کار ورکوی.
3 - که سړی په داخیال کښې وي چه مرګ نقصان دی او ټول کمالات محوه کیږي نو دا دې د دوا د پاره په یاد لري چه مرګ متمم د کمالاتو دی. نه ما می د کمالاتو وروسته د مرګ ځنې سړي ته د کمال ثواب ورکول کیږي او د ابدي حیات د پاره موجب او علت کرځي.
«**الدنیا مزرعة الآخرة** » دنیا ځای د کښت د اخرت دی. نو که سړی کښت وکړي دا کښت او فصل ئې په پوخ والی راشي دا وخت به آیا سړی خفه کیږي نه باید سړی خوښ وي چه اوس به د زحمت نتیجه او ثمره اخلم باید سړی کوم چه په صداقت او ایمان وجدان ئې د ژوند دقیقې او ثانیی طی کړي وي. د مرګ ځانکندن په وخت کښې ډیر خوښ او د الله پاک د حقو وعدو امید ولري.
4 - دا چه په دې باندې سړی ویریږي چه اولاد او متعلقین به یې وروسته د ده د مرګ ځینې په زحمت او تکلیف شي. زما په عقیده چه داسي خلک په خپل عقل او معلوماتو کښې نقصان لري. یو عاقل او باعمله سړی باید دیته فکر وکړي چه آیا انسان په اصل کښې څه وو او بیا څنګه شو؟ د انسان د پیدایش ځینې نیولي د رشد تر مرتبې پورې چه کوم تغییرات او تبدلات سړې او تودې پیښیږي دا ټول حالات سړي ته دا ښئي چه انسان د فکر او تعقل ځینې بیرون یو داسي مقتدرحکیم، خلاق الکل مربي او تربیه کوونکی ذات شته دی چه هغه په خپله د موجوداتو د هرې

زرې انتظام کوي او واقعاً مربي او تربيه کوونکی دی نو د سړي د اولادې او متعليقنو سبب الاسباب پاک الله دی.
هو ډیر کرته ځني خلک په حیات کښې د خپلو اولادونو او متعليقونو تربیه نه شي کولی او سره د دې چه عالم او فاضل هم وي او ډیرې منډې او رامنډې او هلی او ځلې هم کوي. بیا هم هیڅ په لاس نه ورځي او دخپل اولاد او متعليقينو تربيه ترې خرابوي.
ډیر کرته یو سړي سره د ډیر مال او ثروت ځني ټول متعلقین ئې بې علمه او کماله پاتې شي او کله بیا په زیرو زیرو سترکو ورته ګوري چه زوی او ورور او خپل او خپلوان ئې د مرګ په حالت کښې د حیات سره وداع کوي.
که په مال او په ثروت باندې د اولاد د پاره چا حیات او یا په عقل او فکر باندې د اولادوځني چا د مرګ دفعه کولی شوه نو دا چه سړی په اولاد باندې ویریږي نو دا رنګه خلک دې اول په مال او عقل باندې که نر وي د خپل ځانه ځني د مرګ دفع وکړي. نو معلومه شوه چه سړی باید د مرګ ځني ونه ویریږي.
5 - او که سړی د مرګ ځني د خپلو بدو اعمالو په اثر ویریږي نو توبه دې و کاږي او کوشش دې کوي چه ښه عمل وکړي.
هو دا ویره ښه ویره ده لکن هلته چه د دې ویرې دا تاثیر نه شي لکه چه د پښتو متل دی « توبه د بدو او که پیښ شو حمله په بدو». که دا ویره په آخر د حیات کښې پیښیږي بیا هم تر غرغره پورې صرف په حق د حقوق الله کښې قبوله دی او سړی باید دا په یاد ولري چه په حالت د صحت کښې با ید د خدای پاک ځني ویره له امیده ډیره وي.
دا ځکه چه سړی کوشش وکړي چه ښه عمل وکړي او په حالت د مرض کښې به امید باید د ویرې او ترس ځني ډیره وي ځکه چه په مرض کښې خود سړی ځني له امله د عدم قوت او طاقت د طاعت او عبادت او عمل سلسله قطع کیږي.
6 - که سړی د دې له امله ویریږي چه مال، اسباب او د دنیا معیشت به ترینه پاتې شي دا قسم ویره باید ونکړي ځکه هیڅ شی دایم او باقي بې ذات د واجب الوجود ځني نه شته.
د انسان دا وظیفه ده چه سعیه او کوشش به کوي چه څه په حلاله او جایز صورت سره پیدا کړي او غرض به یې داوي چه د بشر او د عالم د اصلاح او انتظام په لیاره کښې به یې خرڅوم او پس د دې وروسته محترم لوستونکي دې په یاد لري چه طبعي اجل ضرور رسیږي او هیڅ مخلص ترې نشته.
یو وخت داسې راغلي او راځي به چه ښایسته ښایسته قدونه او بادامي سترکې او د ګل رنګ دا ټول محوه او نا بود کیږي او که په دنیا کښې مرګ نوی شاید د دنیا به په انسانانو باندې قدم په قدم هم نوی رسیدلی اخر هر مرکب منحل کیږي او د مرکب عناصر به یو ځل بیا انفرادي شکل ځان ته قبلوی.

کين سيل متفق بکند روز اين درخت
وين باد مختلف بکشد روزی اين چراغ

نوټ:

مختلف باد او منقف سیل عبارت د څلور عناصرو ځینې دی چې کله په اتفاق وي او کله په اختلاف. د تل ژوندون کول امید له یو طرفه خیال او محال دی او له بلې خوا به پوه خلکو ته معلومه وي چه عمر هغه ښه عمر دی چه وجود صحیح او سالم وي سړی وکولی شي چه په صحت د وجود سره او فکر په کار واچوي او په دی اثر ځان او خلکو ته مفید ثابت شي.
کله چه وجود مخ په انحطاطه روانیږی دا وخت د دنیا ټول لذائذ او خوندونه هم د تنزل خواته قدم اخلي. تر داسي حده پوري د بدن په تنزل سره د ژوندانه خوند خرابیږی چه اخر عقل او منطق هم دلاس ځنې لاړشي ظاهري او باطني حواس د انحطاط لار طی کو او ملاکړو په غاښ وتلی سترګې بې نوره غوږونه، کاڼه، ویښته، سپین مخ ګنجي بالاخره بدن په ریږ دیدو پیل وکړي او ډیر داسي خلک لیدل شوي چه په اخر دعمر کښې یو موټی غوښه ناسته او ولاړه یې په تکلیف وي زوی او ورور او خپلوان ورسره په تنګ په ځای د دې چه ورته دوعا وکړي چه ژوندی دې وي.
وایي خدای پاک دې اوس په خیر سره فیصله کړې. دا وخت په خپله سړی هم د حیات په دقیقو کښې هر دم تکلیف او زحمت حس کوي.
ښه نو داسې حیات چه په نورو تکلیف شي او د ځان د زحمت موجب وکرځي. څوک به یې څه کړی نو ښه دا ده چه سړی به د حیات په مد او جزر کښې یوازې په یوازې همدا امید او ارزو ولري چه د ځان او د خلکو د پاره خدمت وکړي.
هو ترڅو ژوندی وي. د حیات مقصود به یې همدا وي او په حیات کې به همدا غواړي چه پاک خدای د شرف ژوند او مرګ مې په نصیب کړي کوم چه په ژوند او مرګ کښې ایمان او وجدان ته خجالت نه لرم او د ستا د رضی موجب شي او د ارذل العمر ځنې چه د ستا ګران رسول ترینه نجات غوښتي ماته هم نجات راګري.
هو سړی باید په مقتضا د « **موتوا قبل ان تموتوا** » باندې عمل وکړي یعنې باید همیش سړی په خودا مرګ ځنې داسې کاروته اقدام وکړي چه هغه ورته وروسته د مرګ ځنې په کار راشي.
افلاطون ویلي: « **مت بالا راده تحی بالطبیعه** » مړشه په ارادې یعنې د مرګ د پاره د ژوندانه په ادوارو کښې کار او خدمت وکړه تر څو په طبعي مرګ سره همیش د پاره ژوندی پاتې شي او افتخاری حیات دی په نصیب شي.
دا وه د مرګ د خفګان د علاج د پاره هغه مجر به نسخه چه د دی مرض مصابان به عمل پرې وکړل سل په سلو به جوړشي او امید دی چه عالي همت خلکو د پاره د یو تذکر په ډول یادونه وي او خپل په خپله دا رنګه ویره چه بې د نقصان ځنې کومه فائده نه لري د زړه ځنې و باسي، وسواس او واهمې ته کوم اهمیت ورنه کړي. په پوره میرانې تر څو چه ژوندی وي کار او عمل په پوره جدیت او فعالیت مخ په وړاندی بوزي او د جامعی او ټولنې هغه افراد ته چه د مرګ ویرې د دوی هر څه اختناق کړي وي، قوت قلب او هادی شي، څو دا ډول افراد د ښو خدمتونو مصدر شي.

عالی همت:

یو د لویو صفاتو ځنې چه انسان سترو افتخاراتو ته رسوي او په هر مشکل باندې یې بریالی اوکامیابوي « **عالی همت**» دی. انسان ته د ژوندانه په دورو کښې ډیرې ډیرې، اړکې او زیاتې لانجې په مخ کښې راځي.

هو ولړه، تنده، بر بنډ والی، راز راز امراض او ځینی نور موانع او شیان دي چه د ژوندانه په دورو کښې هرو مرو په سړي راتلونکي دي او ناکامي او کامیابي خو یو تربله سره تړلې ده. او خلاف التوقع شیان ډیر پیښیږي، نو یواځنی شی چې د داسې مشکلاتو مخه نیسي او سړیته قوت قلب او د زړه طمانیت ورکوي هغه همدا عالي همت دی. دعالی همت خاوندان همیش د مشکلاتو په لیدنه موسکی، موسکی خاندي، ثبات او حوصله له لاسه نه ورکوی او وروسته د زیار او زحمت ځنی هر څه چه ورته پیښیږی مقاومت نه بایلي او په پوره متانت او استقامت شپې او ورځې تیروي .

هو داسې د لوړ همت شخصیتونه ګرمي او یخنی، شدت او ترخه، او خواږه ټول عادي شیان ګڼي د لوړ همت له څښتنانو سره اندازه وي، قانون لري او په صحیح او درست تدبیر او په تاریخي وقائعو سره زړه ته ډاډ ورکوي. فکر او سنجش، عقل او تمیز د ښو او بدو فرق دا د لوړ همتو خاصه ده. جدیت او فعالیت، غیرت او میړانه د حق او حقیقت د پاره جائزه مجادله په لوړ همت سره کیږي، پاک نفسي او صداقت په مخامخ او وروسته یو شا نی حال لري. د لوړ همت آثار او مظاهردي. عالی همتان په هر وخت کښې په هرټولنه او جامعه چه وي یورنګ، یو دین او یو مذهب لري.

دا رنګ خلک د لیدونکو په سترګو او نظارو کښې مختلف ښکاري نو ځکه څوک په یو ډول او څوک په بل شانې تعبیرونه ترې کوي.

د عالي همته خلکو سره هر څه شته او هرڅه لري او همدوی دي چه د خلکو د ژوندانه بیړۍ د هلاکت ځنې بچوي.

هو دوی سرونه ورکوي او د حیات په قربانی کښې هیڅ تردد او ډیله نه لري، لکن د وطن ناموس او سرونه ساتي او د جامعې او وطن سعادت او افتخار ګټي. مال او پیسې مصرفوي لیکن، عزت شرف او د خدای او د رسول رضا پرې حاصلوي. د لوړ همت خلک زیړ رنګ، ټیټې سترګې او د ایمان او دو جدان خجالت نه قبلوي.

هو دوی مال او متاع بالاخره خپل ټول موجودیت د خپل شرافت ځنې قربانوي. دوی د خلکو سره محبت او الفت راشه درشته بې کومې طمعې، منافقت، ریا او فریب ځنې کوي.

هو یقین دادی چه د لوړ همت خلکو سره ایمان وي او د میړانې درس یې د سر او د زړه په پردوکښې نقش وي. ریا فریب او منافقت د بې وجدانه او بې ایمانه او په واقع کښې د ټیټو او بې فهمه خلکو خاصه ګڼي او طمع او توقع یواځې د پاک الله ځنې لري. دا رنګ د لوړ عزم خلک زوی او پلار، ورور او قریب دوست او عزیز او اشنا خپل او پردی د حق او عدالت په مقابل کښې یو راز ګڼي.

شخصیاتو او اجتماعیاتو فرق او تو پیر ورسره وی. د قانون مراعت له ظلم او بې عدالتی نه

دفاع جامعي ته فائده رسول خپله وظيفه بولي او په دې لياره کښي له مشکلاتونه خوند اخلي.
په دا ميدان کښي فنا خپل سعات ګڼي.

د شهوت د افراط او غليان علاج

شک نشته چه در هر څه د پاره يو معينه مرتبه ده چه په هغه مرتبه کښي شی، ښه ښکاري او هغه مرتبې ته پوهان د اعتدال مرتبه وايي. په دا مرتبه کښي افراطه او تفريط منفوريت عامه لري او خلک ورته د منفوريت په نګاه ګوري او دا ځکه چي انسان امتزاج کي دعدالت ځنې کار اخستل شوی او د عناصرو امتزاج د انسان په حقيقت کې د عدالت مرتبه جوړه کړې. نو ځکه پوهان د افراط مرتبه چي په کې شدت او هدت دی او د تفريطه مرتبه چي په کې نقص او ضعف دی، نه خوښوي او هرڅه ته پوه انسان د اعتدال په نظريه کي خپل ميلان ښکاره کوي. هو: خوراک او سکل، اغوستل، مسکن، ازدواج او داسې نور نور د ژوندانه د استراحت شيان او خوښی دا ټول ځانته د اعتدال مراتب لري چې په هغه مرتبه کښي ښه ښکاري او افراط او زيات والی يې نقصان او مرض دی چي علاج يې ضرور اوپه کار دی. همدا وجه ده چې پوهان د دی مرض د علاج د پاره تجربې کوي او په لاندی ډول سره د مرض اقسام و علاج ښيي:

1 - که د شهوت افراط له امله د حرص په ماکولاتو او مشروباتو کې وي يعنې دا چه سړی له ډيره خونده اخستلو دښولذيذو خوراکونو او سکلو ځنې اخر داسې نيشه او پرکاله شي چه شپه او ورځ په همدې فکر کې وي چې د خولې د مزې د پاره او د څټ دغت والي له امله روا وي او که ناروا څه پيدا کړي او هميش شراب او کباب د خلکو د وينو او غوښو ځنې ځان ته تياره وي او د عاجز او غريب او د وطن او د خاورې غمه ورسره نه وي، خپل عزيز وخت کوم چې سړي په کې کولی شي چې د جامعې او ټولنې د خدمت د پاره کار وکړي. په چټی استراحت تيروي او هميش يې آئينه په لاس کې د خپل رنګ او روغن ننداره کوي. دا مرض واقعاً چه هرڅو مره د جامعې په افرادو کې سرائيت کوي هغومره د ترقي، تعالي او نهضت د پاره مضر تشخيص شوي نو ځکه پوهان وايي چې د دې مرض لرونکي خلک دې دعلاج د پاره دا نسخه ياده کړي چې ماکولاتو او مشروباتو په خباثت او رزالت کي دې فکر کوي چې آخر څه ترې جوړيږي او اعتماد په دې کې شته او که نه؟ دادې په فکر کې راولي چې که په داسې استراحت ځان عادي کړم آخر د دنيا وضعيت خو په يو قرار نه دی، يو وخت به داسې راشي چه دا شيان به راته نه پيدا کيږي نو به هلته بيا چې زه په داسې نرم او ګرم سره عادي شوی يم را باندې د ژوندانه ساحه تنکه شي او بل ته محتاج او حيران يم او نن چې زه په حل د عاجزو او غريبو خلکو ځنې بې پروا يم سبا که دا ورځ په ما او يا زما په شيرينو خواخوږو راشي، څه به کوو.

سړی بايد دا فکر ته راولي آيا که وطن او جامعه تيته او پرکه شي او دا زما استراحت به راته پاتې شي او که نه او سړی يو وار ديته هم متوجه شي چې زه ولې دومره د هرڅه ځنې غافله يم او يو قسی القلب انسان را نه جوړ شوی نو به په دا تصور کې آخر دې مرحلې ته ورسيږي چې دا خو استراحت له کبله او په خوراک او سلګو د حرص له امله را پيښه شوې له بلې خوا سړی بايد ځير شي چې خلک د علم او فضل او د عزت او احترام خاوندان شول، دنيا نن مخ په آسمان

روانه شوه د سیندونو مخه نیسي، غرونه سوري کوي د کلو کلو مزلونه په ډیره لږ موده او استراحت سره طی کوي. حس د جهانګیري د مقتدرو خلکو په مغزو کې ننوتلې او زه یوازې د ځان په ماحول کې هیله بیله د خوند او شخوند غمه کوم. آیا انسانیت دا دی او که بل څه؟ نو که انسانیت دا وي د حیوان او د انسان په منځ کې فرق څه شو؟ له بلې خوا سړی باید دیني او مذهبي ارشادات او د نوابغو او ائمه ؤ د ژوندانه کار نامې دا ټول مطالعه او د عمل لاندې را ولي.
هو افراطه په الکهول او شراب کې حکماء وایي چې د ډیرو امراضو سبب او علت کیږي.
دفارسي متل دی: « **کم بخور همیشه بخور**» حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:
«کلوا *في بعض بطنکم*تصحوا» خوری په بعضې ګیډه کښې. یعنې ټوله مه ډکوئ چې صحت مو کامل وي. په بل حدیث کې راغلي **«البطنه رأس کل داء»** ګیډه سر د هر مرض ده.
2 - که حرص د مني د شهوت له امله یعنې د ښو ښایسته ښځو له وجهې وي دا هم چې افراط ته ورسیږي زیات نواقص لري او سړی ځنې یو فاجر او فاسق سړی جوړیږي. په نتیجه کې ضعف د بدن او فساد دعقل راولي او دا ځکه چې مني یو جوهر دی. په انسان کې چې قوام د وجود په دی سره راځی تر داسی حده پوری اطباء وایي چې د اندازه ځنې زیات مصرفول د شهوت نقصان د عمر هم کموالی راولي. د یو حدیث شریف مضمون هم په دا ډول دی:
نوټ:
مراد د نقصان د عمر ځنې مؤقت اجل دي. له بلی خوا ډیرداسې خلک شته کله چې د شهوت په حرص کې ولیدلې نو بالاخر ټول شته او موجودیت مال او پیسې ترینه د لاسه ځنې تلي دي. امام غزالي علیه رحمت فرمایي چې حرص په شهوت کې په مثل د ظالم حاکم دی چې باچا ورسره په خپل اختیار پریښي وي. آخر دا ظالم حاکم د بدو استفادو له امله د رعیت ټول مال او پیسی په غدراو رشوت سره ځانته جمع کړي او خلک د فقر او عجزپه میدان کښینوي او دولت ټول مال او پیسې په غلطي او خیانت سره تس اونس کړي چې هیڅ نه د ملت او نه د حکومت په درد وخوري .
همدا رنګه که د شهوت قوت د عقل په حکومت سره مغلوب نشي د بدن ټول صالح مواد او اخلاط چه د خوراک ځنې پیدا شوی دي. د حرص له امله بیځایه مصرفیږي او د بدن ټول اعضا د ضعف او کمزوری سره مخامخ کوي او که دعقل په حکم سره او د عدالت په قسم سره په مناسب د اندازې اقتصاد وکړي دامثال د هغه حاکم لري چې دخلکو سره د عدالت په لیاره روان وي او د مملکت په مصالحو کې سعیه او زحمت وګالي. د وطن ترقي او تعالي یې په خپل خیال او اراده او عمل کې وي او د وطن سرحدونه او بندرونه ښه ساتي. دا وه د امام غزالي (رح) نظریه. نو سړی باید ښه پام وکړي او متوجه شي چې شهوت ترې د اندازې ځنې تجاوز ونکړي.
دا چې ځنې خلک حلاله ښځه په کورکې لري او بیاهم د حرامو او نا رواو شهوت پسې هڅه کوي، ددې د پاره به خدای پاک خبر چې زما دا وینا تاثیر وکړي او که نه؟ لیکن زه خپل مسولیت پورته کوم، نو ځکه دا رنګه خلکو د پاره وایم چې حلاله ښځه په خپل کور په مثال د یو مهیا طعام دی. لکه طعام چې ولږه دفع کوي همدا رنګه که یو سړی د حلالې ښځې استفاده کوي د شهوت د غلیان دفع پرې راځي. که یو سړی په خپل کور کی طعام د کفاف په اندازی لري او

بیا هم کور په کور ګدایي کوي نو دا ډیره د حیرت او د کم عقلی خبره ده. په همدې قیاس سړی ویلی شي که څوک حلاله ښځه په کور کې لري او حرامو پسې سیعه کوي غټه لویه ګناه او رزالت دی. ما د یو پوه تجربه لرونکي سړي څنې اوریدلي چې داسې خلک مې لیدلي دي د بل چا د ناموس پسې ګرځي بیا چې تحقیق وشي دده د ناموس پسې نور ګرځي.
د بلې خوا حکماء وایي چې په زنا سره اکثراً امراض پیدا کیږي.
هو په حدیث شریف کې داهم راغلي چې د زنا په سبب سره د عمر او رزق څنې برکت ځي.
په زبور شریف کې لیکل شوي چې ډیره بلا په زاني را مسلطه کیږي چې د رزق برکت ترې محوه کیږي. د شهوت په حرص کې آخر سړی دې مرتبې ته رسیږي چې له هر څومره د ډیرو ښځو سره وصل شي او فرضاً چیرته کومه یوه ترې پاتې وي دا خیال کوي چې په دې کې به یو لذت وي چې په نورو کې به نوي او دا خیال د سړی یوغټ جهالت دی. که سړی وکړی شي چې په اعتدال سره د شهوت څنې کار واخلي نو به د دې مخکینو مفاسدو څنې په حفظ کې پاتې شي.

اوس به راشو دیته چې عشق په دوه قسمه دی:

یو بهیمی یعنې حیواني عشق. دا عشق عبارت د دی څنې دی چې له امله یې د استیلا د شهوت څنې سعیه او کوشش کوي چې د یو شخص زړه یا په مال او یا په کاذب محبت لاس ته راولي او خپل بهیمیي شوم مقاصد په نا جایزې لیارې ترینه حاصل کړي. .دا قسم عشق ته پوهان دچار پایو عشق وایي.
صحیح ماغزه دا قسم عشق په علمي، فني او حقیقي عشق بدلوي. دوی انسان په بشپړه توګه مطالعه کوي او د مطالعې، کار، عمل او اصلاحي خدمت د کولو په واسطه دا بهیمي رابطه او د لهو لعب له حالته ایستل او حقیقي لورې ته د جهت ورکولو مرسته او مساعدت کوي.
اطباءوائي په چا کې که دا قسم فاسد عشق پیدا شو کوم چې غړوندي د کنترول او د شهوت د عقل د اقتدارنه لاړو، دوا ئې داده چې د بدن د مهیجه ؤ موادو علاج دې په ادویه ؤ مطفیه ؤ سره وکړي.
او د دویم قسمی عشق حقیقي عشق دی. دا عشق ته پوهان د کار او عمل او د اصلاح او خدمت او رحم او عاطفی عشق وایي.
دا عشق د ایمان او وجدان محکمي او تقویه راولي.
دا ریښتنی عشق هرڅه ته غواړي چې د حقیقت په نګاه وګوري.
دا عشق د شرعي او مذهبي احکامو زیات لحاظ کوي او سړی په دا فکر کې اچوي چې صراط المستقیم د څه څنې عبارت دی.
حقیقي عشق کله د مجازي عشق څنې پیدا کیږي او پوهان د ظاهري عشق څنې معنوي عشق ته ترقي کوي. د دنیا په ټولو موجوداتو کې د عشق اسرار موجود دي او په همدا عشق سره موجودات ښکته او پورته کیږي. دنیا په عشق سره اباده ده او آخرت په عشق سره حاصلیږي.
د عشق خاوندان د خاورې او وطن او د قام او قبیلې سعادت غواړي او د بشر د ارامی او استراحت د پاره زیار او زحمت باسي. کوم هغه اشخاص چې عشق لري کار او عمل کوي.
د شرافت او غیرت او میرانې ژوند خوښوي. لټي او تنبلي د بې عشقه خلکو کار دی. په زړه

کې د عشق اور بدن په حرکت راولي او په سختو مشکلاتو او تکلیفونو کې همدا عشق د زړه ملهم کرځي.
د عشق په سر شاره فضا کې عاشقان اولوزي. په خپل عشقي حرکت کې چې کامیاب او بریالی شي، نو دنیا روښانه وي او تاریخي مفاخر حاصلوي. خلک د ده په تاریخ ویاړي او دده د حیات وقایع د نورو د پاره درس او عبرت وي. داسې اشخاص که په بعضی مواردو کې ناکامیږي خو بیا هم دحقیقي عشق خاوندان یو بل شاني لذت حس کوي او په ناکامي حالت کې هم وایی:
عاشقی را درد بدنامی خوش است – عاشقان را سوز ناکامی خوش است!
مقصد دا چې حقیقي عشق ښه دی. د شهوت د حرص په شمار کښې نه حسابیږي کوم هغه اشخاص او ځوانان چه د شهوت په مذموم صفت سره موصوف دي دا رنګ خلک دې زما پدې لیکنه کښې مطالعه او تعمق وکړي او پدی وسیله دې د خپل مرض علاج وکړي.

د ځوانانو د پاره:

بهیمي عشق او په شهوت کښې افراطه اکثره د ځوانی په مرحله کښې زیات پیښیږي نو ځکه غواړم چه لاندې د دې عنوان ځنې د ځوانانو د پاره څه د نصیحت په ډول ولیکم.
د پښتو متل دی « **د ځوانۍ یوه نیشه وي نه چه همیشه وي**» حقیقت دا دی چه سړی ته د وړکتوب ځنې نیولې تر مرګه پورې مختلف ادوار په مخه راځي او د ژوندانه په مد او جزر کښې کله صحیح او معقول حرکات د سړي ځنې صادریږي او کله غلط.
د حیات په ادوارو کښې د انسان ابتدائي حالت ته چه ګورو د زانګو او دخاپوړو قیصې او هغه وړې وړې سلګۍ چه اطفال ئې د مور په مفارقت کښې تیروي په یاد راوړو او د وړکتوب حالت ته ښه متوجه کیږو او بیا د وړوکي ضعیف او کم زوري نري، نحیف وجود ته ګورو کوم چه وړوکي په هغه حالت کښې هیڅ طاقت او قدرت نلري او دومره نه شي کولی چه د ځانه ځنې مچ قدرې وشړي او په دا سلسله کښې دوړوکي ژړا او ها للو، للو او نورې وړې غټې جملې، خیال او چورت ته راولو سړی په تعجب کښې اچوي او ناڅا په به ئې دا د خولې ځنې ووځي چه انسان لاڅه یو تماشا حیوان دی بیا کله چه د کورنۍ تربیې په اثر ورو ورو غټیږي او خپل ځان او مور او پلار پیژني دا وخت هغه نخرې، خطاګاني او نا پوهی چه د وړوکی هلک ځنې بروز او ظهور کوي په ریښتیا که د پلار او اقرباو مینه او محبت ئې حامي نه شي نو دا نشو ویلی چه یو وخت دې په وړوکي باندې داسې حالت راشي چه دې په خپل خیر او شر پوه او د علم او زده کړې په اثر دې نابغه او مقتدر شي.
هو واقعاً چه د پلار، مور او خپل او خپلوانو محبت او د انسانیت روزونکو اشخاصو د انسانیت عاطفي دا وکړه چه یو هلک ئې دیته اماده کړو چه د مکتب او د استاذ په تربیې سره ئې د جامعی د خدمت پاره تقدیم کړل د وړوکي د پاره دا په خیال کښې وه چه دا به یو وخت په درد و خوري، د مټ او عقل په زور به مشکلات حل کوي.
یو وخت به داسې راځي چه همدغه کم کوټي وړوکی نیا لګی به غټه ونه وګرځي او د سیورې لاندې به ئې د جامعې او د وطن لمر وهلي کسان راغونډیږي او د دوی شاو خوانه به ئې میوه حاصلوي.

نو ای هغو کسانو چه د ستاسو د تربیتي د پاره یو عالم ارزوګانې خلک لري نو ای د جامعې د باغ او بڼ ګلانو کوم چه د ستاسو تخم ملیار صاحب د ستاسو د هستی او ځوانی د پاره کرلي وه، لږ فکر او تعقل وکړي او دا د ځواني نیشه او کیف کوم چه خدای پاک د ستاسو نصیب کړي او ښه رنګ سم قد د کار ماغزه د وجود قوت د ستاسو روزي شوی بیځایه مه مصرفوئ.
بیاهم وایم چه فکر وکړئ او وچ او لامده سره مه یو ځای کوئ. د ځوانۍ دوره د کار او فعالیت دوره ده د افتخاراتو د کټلو وخت دی.
نو ای ځوانانو خپل قیمتي وخت باید عبث نکړئ. د علم او د فن زدکړې دپاره دا د ځوانۍ عصراو زمانه غنیمت و ګڼئ او پام کوئ چه خطاوې و نه کړئ. خپل ځلانده تاریخ په بدبختۍ بدل نکړئ.
دا ځکه چه دا وینا ستاسو چه وائي « د ځوانۍ یوه نیشه وي نه چه همیشه وي.» مسؤولیت نه پورته کوي.
خلک وائي چه هرشی چې خام وی پخیږي او سړی چه یو وار خام شي نو بیا نه پخیږي او د همیش د پاره خلک ورته چه خامو سترګو ګوري.
ای ځوانانو د ستاسو قوت د اباسین څپې وهي او د وجود وینه مو ډیره توده او ګرمه ده. د ستاسو د ظاهري حواسو قوت خو عقل او فکر د فعالیت ځنې غورځولای شي. نو دا چه تجربه مولږه ده او زور مو ډیر دا لازموي چه زیات احیتاط وکړئ او د حوصلې او ثبات ځنې کار واخلې خپله دقت وکړي او د بل پوه وروزځنې استثاره وغواړي او په کراتو مراتو سره بیا بیا تواریخ مطالعه کړي او هلته پکښې رنګارنګ وقائع اوقصې اوعبرت راوړونکي صحنې وګورې او د اخلاقو کتابونه، درسونه، مذهبي هدایات او ارشادات یاد کړي.
ځوانان دې دا په یاد ولري چه کار یوازې په بدني قوت نه اجرا کیږي فیل، او اوښ په حیواناتو کښې ډیر غټ دی او د ځمري غوندې قوت نور سا کښې نه لري، لکن بیا هم ګوره چه دوی د عقل او فکر په لومه کښې بند دی، هیڅ حرکت ترې نشي کولی.
د هوا مرغان په هوائي فضا کښې الوزي او ډیر په سرعت سره مزلونه قطعه کوي لکن سره د دې د صیاد په عقلي قفس کښې د دانې او د اوبو له غمه زیږې سترګې هرې خواته اړوي نو معلوم شوه چه هر څه عقل کوي او عقل د سیندونو مخه نیسي او په الوتکه کښې د شرق او غرب د کلو کلو مزل په لږه موده کښې ښه په استراحت قطعه کو او د عقل او فکر په رڼا سره ډیر پیچیده مسایل حل کیږي کوم هغه جوامع چه د عقل په اهمیت او قدر پوه دي د هغوی په نزد عقلاء ښه ښکاري او په هر قیمت چه وي د خپل عقلاو وخت نه ضایع کوي او د عقل مخه نه نیسي او په دا عقیده لري چه د بې عقله دوست ځنې هوښیار ښه دی او د هوښیارانو په نزد دښمن کومه معنی نه لري او نه دا منلی شي چه د افکار و په بدلون کښې دې اختلافي مسایل لیاره د حل هیڅ قبوله نه کړي.
پوهان لکه د خپل ځان غوندې پوهان خوښوي او پوهان په ځان غوندوي او د هغوی خطاوې عفوه کوي او په پاک ضمیر سره ترې کار اخلي .
پوهان هغه دی کوم چه خلک د دوی پوهه ومني او په غیاب کښې ورته خلک پوه وایي او دی وکړی شي چه د پوهې په قوت د پوهانو کارونه وکړي نوي ځوانان دې په دا پوه شي چه کبر او غرور او بې احترامي او منافقت او دوه رنګي او د خلکو غولول د دوی اهمیت او منزلت کموي

او شرافت ئې داغي کوي دروغ او غدر او خیانت د دوی د اعتماد د پاره ښه رول نه شي لوبلوی.
ښه نوای ځما ګرانو ځوانانو او ای د جامعې او د وطن د کار او عمل ځلمیو د ستا سو سره خو زمونږ یو عالم ارزوګانې دي او د ستاسو د ځوانۍ دوره خو زمونږ د امید محصول وه نو تاسو چه داسې کوي چه بې د ځانه څنې نور هیڅ نه ویني او یا په یو عالم غرور کښې ځان هم نه پیژني او خپل خور د لیاقت په خروار حسابوي د ډیر تأسف ځای دی زما په عقیده چه دا خوشې تظاهرات او بې ځایه پوچې ویناوې چه کومې باید د دغو ویناو په عوض خپلو اظهاراتو ته د عمل جامه ورواغوندي تر څو په جامعه کښې د ځوانانو څخه دا هیله او امید واري تقویه شي چې.
ای ځوانه د ځان د پاره د اخلاقو نمونه شه د کار او فعالیت ځوان د اعتماد او د انسانیت ځلمیه ، د افتخار پانګه د اباؤ او اجدادو یادګاره د جا معی او د وطن رڼا د افغان د خاورې حافظه د پوهانو شاګرد او د ناپوهانو استاد او لیار ښوونکی شه او بس.

قناعت څه معنی لري؟

ټول عقلاء متفق دي چې د انسان د پاره یو د لوړو اوصافو څنې قناعت هم دی. د دې صفت د استحکام له امله له یوې خوا د قرآن پاک ارشادات او د احادیثو هدایت او د سالکینو او پوهان کوشش او له بلې خوا د قناعت غلطه تعبیرونه او د خلکو بیا د قناعت په پرده کښې ناوړه استفادې سړی دیته مجبوروي چه څه ناڅه د علمي قوت په رڼا محترمو لوستونکو ته د حقیقي قناعت معنی واضح کړي.
زما په عقیده چه په بعضې مسلمانانو کښې همدا د قناعت معنی نه پیژندل او له بلې خوا په قناعت سره خلک غولول یو د هغه اسبابو څنې دی چې د مسلمانانو د بیر ته پاتې کیدو غټ علت شوی دی.
قناعت دیته نه وائې چه سړی به کار ونه کړي، زحمت به نه باسي، لاس په زنې به په کونج اوصومعه کښې ناست وي او د خلکو په شا به پیټی وي نور به ګټي او دی به ئې په خیانت سره خوري.
هو دیته قناعت نه وائې، دیته لټي او بیکاري وائي، ځکه چه قناعت د خیانت رنګ نلري. نو که سړی په خیانت باندې د قناعت پرده واچوي او خلکو ته په مکر او حیلې دا وښې چه فلانې خو قانع سړی دی، باید چه د ده سره معاونت وشي او په دا وسیله ځان مستریح کوي دا قناعت نه دی بلکه غټ خیانت دی.
حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمائي چه د زحمت او تکلیف د ځان او لاس څنې دې خوره.
قناعت داهم نه دی چه ته به زحمت باسې، تکلیف به ګالې، ښه کار به کوې او د هر چانه به دې د عقل قوت او فعالیت ډیر وي لکن د دې کبله چه ته بوټ پاکي نه خوښوې او مداحي در ته ښه نه ښکاري نو څومره چه ته د غټ اجر لایق ئې بل به په تا باندې هیڅ پروا نه کوي او داد هغه پروا نه کول به د ستا د پاره څه چه د جامعې د پاره هم مضر وي. نو په دا وخت کښې

چه د خپل حق اظهار نشي کولی. دا قناعت نه دی دا جُبن او لټي ده. دا قناعت نه دی چه هرڅه به لرې لکن د بُخل او حرص له امله به ئي نه په خپله خورې او نه ئې بل ته ورکوې او په دې خوند اخلې او فخر به کوی چه دا زما ده او دومره څه لرم.
ما ډیر خلک لیدلي چه سره د غټې هستي د يو عاجز فقير همت ځنې دی زار او قربان شي.
قناعت دیته وائې چه کار به کړې، زحمت به ګالې، په خپل لاس او د متې په قوت به په حلالې او د جائزې لیارې څه د ژوندانه او حیات د پاره توښه پیدا کوې. نو که سره د زحمت ځنې پوره د حیات کفاف دې نه شو موندلی او یا د بل بډا په شائې مستریح نه وې نو به په خپل سوکړک او جواري قناعت کوې او د بل مال ته به سترګې نه پټوې.
رحمن بابا وائي:

قناعت مې هسې خوند په خولې کښې کېښود
چې وچ ټوک مې په دهن کښې انګبین شو

هو که سړی په روا او جائزو لیاری زحمت باسي لکن سره د زحمت نه څه په لاس ورنشي دلته نو د قناعت معنی هم داده چه په غلا ، قمار، رشوت، احتکار او په نورو نا جائزو لیارو به تشبث او لاس نه پوری کوې. قناعت هم دا دی چه همیش به د ځان اود خلکو د آرامی د پاره ګټه او کار کوې او په خپل مال او پیسو کښې به د عاجزانو او غریبانو د حقوق لحاظ هم ساتي.
هو هغه پوه او پوره قانع سړي دي چه سره د مال او پیسو ځنې د جامعې د خیر او فلاح لپاره کار کوي او په خپل مالي قوت سره اصلاحي مفاخر پیدا کړي. یعنی د مال لرونکي انسان د پاره د قناعت همدا مخکی نښه او علامه ده چه څه مال به په اصلاحي لیارو کښې صرفوي نه دا چه نور به هم پسې حرص او بې فائدې جمع کول کوي.

موږ به نشي هیڅ سړی بې قناعته - که ئې خونه وي په زرو په سیم ډکه

په زدکړې او تعلم تر قناعت ځنې معقول حرص ښه دی داو د قناعت حقیقی معنی چه د ښه کار او زحمت په اخر کښې به سړي ترې فائده اخلې او دبل دغولو لو د پاره به ئې نه استعمالوي او خپل اصلاحي حقوق به د قناعت په غلطی معنی بل ته نه پریږدي او په علم کښې به چه څومره ئې دلاسه کیږی د خلکو د مفاد د پاره به نور هم زیات والی کوي.

پای

د مطالبو فهرست:

شماره	عنوان	صفحه
1	سریزه	
2	د بشر سعادت په څه کښې دی؟	
3	دقهراو غضب علاج	
4	د زړه سوړ والی	
5	غفلت	
6	د حیرا نوالی علاج	
7	زه باید څه وکړم	
8	د بسیطه جهل علاج	
9	د مرکب جهل علاج	
10	پیژندنه	
11	د سعادت معراج	
12	د دنیا مؤفقیت	
13	د ویرې علاج	
14	د مرگ د ویرې علاج	
15	عالي همت	
16	د شهوت د افراط او غلیان علاج	
17	د ځوانانو څه د پاره؟	
18	قناعت څه معنی لري؟	

دنجات اوکامیابي لیاره دعلم او فلسفې له پلوه !

دوکتورمحمد سعید « سعید افغانی »

کال :1354 هجری شمسی

دوهم چاپ

دحق د لارې کلتوري مرکزجرمني – د 1395 هجري شمسي کال

د حمل – ورى میاشت (۲۰۱۷ زیږدیزکال د اپریل میاشت)©

پته saidafghani@hotmail.com

Download from:aghalibrary.com